

Sveučilište u Zagrebu
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA SOCIOLOGIJU

DIPLOMSKI RAD

**Društvene posljedice sekuritizacije oružja za masovno uništenje:
nuklearni terorizam**

Studentica: Nina Kalandrin

Mentor: dr. sc. Mirko Bilandžić, doc

Zagreb, srpanj 2013.

SADRŽAJ:

Popis međunarodnih ugovora i konvencija.....	2
Popis akronima.....	4
Sažetak.....	5
1. Uvod.....	6
2. Teorijska i pojamovna analiza	8
2.1. Terorizam.....	8
2.2. Pojava nuklearnog terorizma.....	10
3. Promjena sigurnosnog okruženja.....	14
3.1. Sigurnosni studiji i sekuritizacija.....	14
3.2. Prijelaz iz „normalnog rizika“ u sekuritizirano područje.....	20
3.3. Društvene posljedice oružja za masovno uništenje.....	25
3.3.1. Ekološki rizik oružja za masovno uništenje.....	32
4. Oružja za masovno uništenje.....	34
4.1. Nuklearno oružje.....	35
4.2. Kemijsko oružje.....	37
4.3. Biološko oružje.....	38
5. Nuklearni terorizam: case study analize uporabe oružja.....	40
5.1. Iran-Izrael.....	40
5.2. Sjeverna Koreja.....	44
5.3. Japan (Tokio).....	47
6. Zaključak	50
Literatura	52
Summary.....	57

Popis međunarodnih ugovora i konvencija

1925 ŽENEVA (*Protocol for the Prohibition of the Use in War of Asphyxiating, Poisonous or Other Gases, and of Bacteriological Methods of Warfare*) - Protokol o zabrani upotrebe u ratu zagušljivih, otrovnih ili sličnih plinova i bakterioloških metoda ratovanja

1960 PARIZ (*Convention on Third Party Liability in the Field of Nuclear Energy*) - Konvencija o odgovornosti prema trećima na području nuklearne energije ili tzv. Pariška konvencija

1963 BRUXELLES (*Convention Supplementary to the Paris Convention*) - Dopunska konvencija Pariškoj konvenciji

1963 BEČ (*Vienna Convention on Civil Liability for Nuclear Damage*) - Konvencija o građanskoj odgovornosti za nuklearne štete ili tzv. Bečka konvencija

1963 MOSKVA (*Partial Test Ban Treaty – Treaty Banning Nuclear Weapon Tests in the Atmosphere, in Outer Space and Under Water*) - Ugovor o zabrani nuklearnih proba u atmosferi, u svemiru i pod vodom

1968 LONDON, MOSKVA, WASHINGTON (*Treaty on the Non-proliferation of Nuclear Weapons - NPT*) – Ugovor o zabrani širenja nuklearnog naoružanja

1971 LONDON, MOSKVA, WASHINGTON (*Treaty on the Prohibition of the Emplacement of Nuclear Weapons and other Weapons of Mass Destruction on the Seabed and the Ocean Floor and in the Subsoil thereof - Seabed Treaty*) - Ugovor o zabrani polaganja nuklearnog oružja i drugog oružja za masovno uništavanje na morsko dno i oceansko dno i ispod dna

1972 (*Biological Toxical Weapons Convention – BTWC*) - Konvencija o zabrani razvoja, proizvodnje i gomilanja bakteriološkog (biološkog) i toksinskog oružja i o njegovu uništavanju

1980 ŽENEVA (*Convention on Certain Conventional Weapons - CCW*) - Konvencija o specifičnom konvencionalnom oružju

1980 BEČ (*The Convention on the Physical Protection of Nuclear Material*) - Konvencija o fizičkoj zaštiti nuklearnog materijala

1986 BEČ (*Convention on Early Notification of a Nuclear Accident*) - Konvencija o ranom izvješćivanju o nuklearnoj nesreći

1986 BEČ (*Convention on Assistance in the Case of a Nuclear Accident or Radiological Emergency*) - Konvencija o pomoći u slučaju nuklearne nesreće i radiološke opasnosti

1993 (*Chemical Weapons Convention - CWC*) - Konvencija o zabrani razvoja, proizvodnje, gomilanja i uporabe kemijskog oružja i o njegovu uništavanju

1996 BEČ (*Comprehensive Test Ban Treaty - CTBT*) - Ugovor o potpunoj zabrani nuklearnih proba

1997 BEČ (*Convention on Supplementary Compensation for Nuclear Damage*) - Konvencija o dopunskoj naknadi za nuklearnu štetu

1998 ROTTERDAM (*The Rotterdam Convention on the Prior Informed Consent Procedure for Certain Hazardous Chemical and Pesticides in International Trade*) - Konvencija o informiraju suglasnosti procedura za određene opasne kemikalije i pesticide u međunarodnom prometu

2004 (UN Security Council Resolution 1540) – Rezolucija 1540 o neširenju oružja za masovno uništenje

Popis akronima

FSB (*Federal Security Agency*) - Savezna sigurnosna služba Ruske Federacije

IAEA (*International Atomic Energy Agency*) – Međunarodna agencija za atomsku energiju

NKB (*Nuclear, Chemical and Biological weapons*) – Nuklearno, kemijsko i biološko oružje

NPT (*Nuclear Non-Proliferation Treaty*) – Sporazum o neproliferaciji nuklearnog oružja

OPCW (*Organisation for the Prohibition of Chemical Weapons*) - Organizacije za zabranu kemijskog oružja

SALT (*Strategic Arms Limitation Talks*) – Pregovori o ograničavanju strateškog naoružanja

START (*Strategic Arms Reduction Treaty*) – Sporazum o smanjenju broja strateškog naoružanja

Sažetak

Oružja za masovno uništenje su ona oružja koja uništavaju gradove i izazivaju velike ljudske gubitke. Prisutna su kroz cijelu povijest ljudske civilizacije. Najbolji su primjer uporabe civilizacijskih tehnoloških dostignuća u štetne svrhe i protiv ljudske civilizacije. Iako je njihova uporaba zabranjena nizom međunarodnih konvencija i deklaracija nisu se umanjile prijetnje i rizici.

Sigurnost je temeljni preduvjet opstanka, djelovanja i razvoja čovjeka, države i društva. To je jedna od osnovnih životnih funkcija i socijalnih potreba te predstavlja nastojanje da se osiguraju vrijednosti i stanje za koje se smatra da su od vitalne važnosti. S druge strane sekuritizacija je ekstremna verzija politizacije koja neko pitanje označava kao posebnu vrstu politike, to jest pitanje koje je iznad politike i njenih ustaljenih procedura i pravila odlučivanja. No, prijetnja koju terorizam danas izaziva sve više umanjuje sigurnost svih. Umjesto daljnjeg ljudskog progresa, uslijedio je progres terorizma s perspektivom novog oblika tzv. »asimetričnog rata« (upotreba nuklearnog, kemijskog ili biološkog oružja, rušenje rafinerija i industrijskih centara i dr.).

U radu su prikazani nedavni slučajevi uporabe oružja za masovno uništenje od strane terorističkih organizacija ali i država: pitanje iranskog i sjevernokorejskog nuklearnog programa/oružja te bacanje sarina u Tokijsku podzemnu željeznicu.

Ključne riječi: terorizam, sigurnost, sekuritizacija, oružje za masovno uništenje (NKB oružje), Iran, Sjeverna Koreja, Japan, SAD

Uvod

Oružja za masovno uništavanje prisutna su kroz cijelu povijest ljudske civilizacije. Razvoj oružja za masovno uništavanje u današnjem obliku i ustrojstvu počinje tek u 20. stoljeću usporedo s naglim razvojem kemije, biologije i fizike. Najbolji su primjer uporabe civilizacijskih tehnoloških dostignuća u štetne svrhe i protiv ljudske civilizacije. Unatoč nastojanjima oko kontrole i smanjenja njihove količine, rizik zbog samoga postojanja pa čak i proliferacije zahtijeva da se o njihovoj uporabi i dalje vodi računa i da se povećaju obrambene mjere.

Danas postoji oko 45.000 tona kemijskog oružja prijavljenog od Organizacije za zabranu kemijskog oružja (OPCW), a veliki su ekološki problem i stotine tisuća tona kemijskog streljiva na dnu mora i oceana koje korodira, a izbacivano je s brodova ponajviše nakon II. svjetskog rata.

Za razliku od hladnoratovskog razdoblja kada je nuklearno oružje bilo temelj „ravnoteže straha“ te time istovremeno instrument sigurnosti i nesigurnosti, u posthladnoratovskom razdoblju sigurnosni diskurs naglašava opasnosti od terorističkog djelovanja uporabom oružja za masovno uništenje.

Razvojem tehnologije svijet postaje globalna pozornica koja se može promatrati iz svakog doma. Efekt se očituje i u percipiranju terorizma. Tradicionalne metode prestaju biti psihološki efikasne, teroristi bi mogli odlučiti da promjene metodu, odnosno sredstva izvršenja djela te da upotrijebe oružje kojim će privući pažnju javnosti. Takva sredstva se mogu prepoznati u nuklearnom, biološkom ili kemijskom oružju.

Uspjeh u postizanju cilja za teroriste se mjeri u količini privučene pažnje medija, pritom se malo vodi računa o tome da li je postignut dobar ili loš publicitet. Zadovoljstvo predstavlja sama činjenica da je teroristički akt zapažen. Teroristički napadi na gradove u Sjedinjenim Državama koji su se dogodili 11. rujna 2001. godine usmjerili su razmišljanja o posljedicama terorizma na drugačiji način. Oduvijek se podrazumijevalo da teroristi žele više ljudi kao promatrače nego kao žrtve, međutim, taj koncept se počeo preispitivati smatra Vrđuka (2010). Porast broja terorističkih napada na civilno stanovništvo posljednjih nekoliko godina doveo je do zaključka da terorističke skupine sve više gube doticaj s moralnim normama i okreću se ekstremizmu.

Furedi (2009) ističe kako danas ne postoji veći strah od prijetnje koju predstavlja nuklearni terorizam. Nameće se pitanje, postoji li uopće važniji politički cilj od toga da se zajamči sigurnost da najstrašnija tehnologija neće završiti u rukama onih koji se neće libiti da je iskoriste. Rizik koji proizlazi iz svega ovoga usmjerava ponašanje država i oblikuje

društvo. Države određuju standarde rizičnih ponašanja, stanovnici ih slijede s više ili manje povjerenja i poslušnosti (Čaldarović, 2012:8). Realistička perspektiva tumači da je svjetsko rizično društvo globalno podružljivo, a najveću opasnost mu predstavljaju prijetnje koje je sam čovjek proizveo. Sama snaga realizma pokazuje se u njegovom jasnom povijesnom sekvencijalnom modelu prema kojem industrijsko društvo prolazi kroz dvije različite faze, u prvoj dominira klasno ili socijalno pitanje, a u drugoj ekološko (Beck, 2011: 124).

Rad uključuje nekoliko cjelina. Prva cjelina obuhvaća teorijsku i pojmovnu analizu nužnu za razumijevanje terorizma i nuklearnog terorizma. Objasnjeno je što znači terorizam, državni terorizam, nacionalna sigurnost te pojavu suvremenog terorizma u obliku nuklearnog terorizma.

U drugoj cjelini predloženo je kako oružje za masovno uništenje prelazi u sekuritizirano područje čime se stvara društvo rizika i tako utječe na (ne)sigurnost svakog pojedinca, ali i društva i države. Također je navedeno društvene i ekološke posljedice koje pritom nastaju.

Treća cjelina je posvećena analizi primarnih podataka o arsenalima oružja za masovno uništenje u svijetu. Prikazane su i objašnjene vrste oružja za masovno uništenje (nuklearno, kemijsko i biološko oružje).

Zadnji dio rada je prikaz dosadašnjih slučajeva uporabe oružja. Metodom case study istraženi su dosadašnji slučajevi uporabe oružja za masovno uništenje od strane terorističkih organizacija. Case study, dizajn s više slučajeva poslužio je za promatranje pojedinih slučajeva i možebitnih promjena koje su se kroz određeni vremenski period dogodile, te za prikazivanje opće svrhe svih slučajeva unutar generalnog okvira istraživanja.

2. Teorijska i pojmovna analiza

2. 1. Terorizam

Fenomen terorizma izaziva niz kontraverzi i međudisciplinarnih rasprava. Ne postoji opće prihvaćena definicija terorizma koja bi bila dovoljno široka i precizna da obuhvati sve, na prvi pogled, slične manifestacije terorizma. Tome je uvelike pridonijela visoka razina politizacije ove teme, što je omogućilo različitim interpretatorima tumačenje terorizma na sebi politički i znanstveno prihvatljive načine. Osim što definicije utjelovljuju mjesto, vrijeme i kulturu istraživača koji interpretira podatke i iznosi zaključke, bitan je i društveni kontekst koji oblikuje ponašanje kako interpretatora terorizma tako i samih terorista. No, osim subjektivnih faktora postoje i oni objektivni koji otežavaju definiranje i klasificiranje terorizma – to su prvobitno višestrukosti formi, tipova i manifestacija (Stepanova, 2008: 14). Klasifikaciju terorizma možemo podijeliti na stari i novi¹, domaći i međunarodni² ili kroz dominantnu motivaciju same terorističke skupine³.

Zanimljiv pristup proučavanju definiranja terorizma zauzeli su Alex P. Schmid i Albert J. Jongman koji su proučili 109 različitih definicija terorizma. Osnovne komponente svih definicija u najvećem su broju bile korištenje nasilja, politički ciljevi te nametanje straha i viktimizaciju civila (Chaliand i Blin, 2007: 14). Osim Schmid i Jongmana i drugi autori su pokušali napraviti sintezu postojećih definicija terorizma. Umjesto navođenja svih definicija, indikativno bi bilo povezati samo neke ključne termine koji se ponavljaju. Može se reći kako je terorizam planirano, namjerno i sustavno ubijanje, ozljeđivanje i dovođenje u opasnost nevinih, radi zastrašivanja, a u svrhu ostvarenja nekog političkog cilja. Glavnu ulogu igra potraga za publicitetom, odnosno, terorizam evoluira u potrazi za sve šokantnijim prikazima vlastite snage. Efekt teatralnosti, odnosno snažan utjecaj na publiku je vrlo važan za skretanje pozornosti javnosti i širenje straha. Teroristički akti tako imaju psihološki učinak, kao posljedicu izazivaju emocionalni odgovor šire populacije, a strah koji pritom proizvode je sredstvo kojim utječu na političke promjene. Nasilje koje teroristi koriste nije usmjereno

---

¹ A. Spencer u članku Questioning the Concept of „New Terrorism“ navodi racionalne i pragmatične razloge za sumnju u koncept „novog terorizma“ kojeg smatra samo evolucijskim nastavkom „starog“ terorizma (Spencer, 2006: 25).

² Stepanova objašnjava kako je ova klasifikacija oduvijek bila poprilično mutna, pogotovo od kraja 20. st. Naime, čak i one terorističke skupine čija politička agenda ostaje lokalizirana, sakupljanje sredstava, logistika ili planiranje aktivnosti vrše se na međunarodnoj razini (Stepanova, 2008: 7).

³ Prema ovom kriteriju terorističke skupine se klasificiraju u tri široke kategorije: socio-političke (ili sekularno – ideološke), nacionalističke, te religijske terorističke skupine. Problem s ovom kategorizacijom je taj što malo skupina ima „čistu“ motivaciju formuliranu u skladu s njihovom ideologijom (Stepanova, 2008:8).

protiv trenutnih žrtava već protiv širih masa koje nisu trenutne žrtve. Iz svega proizlazi kako konačni ciljevi terorizma imaju političku svrhu (Bilandžić, 2010: 78).

Terorizam kao fenomen postoji od davnina, gotovo od kada postoji i čovječanstvo. Odnos moći u društvu se mijenjao od antičke prakse do moderne povijesti. Samoubilački terorizam koristila je židovska sekta sicairisi za vrijeme rimske okupacije Judeje i islamski hašašini tijekom ranih križarskih ratova. Prekretnicu u povijesti terorizma označila je Francuska revolucija, odnosno vladavina Robespierrea, gdje se rodio novi termin „teror“ ili „državni terorizam“, nasilje vladajućih nad podređenima, a odgovor je bio opet terorizam, borba protiv vlasti. U novije vrijeme napadi postaju sve opasniji jer su mogućnosti, dometi i učinci sve veći. Terorizam evoluirao i zbog tehnološkog napretka, a dijelom kao reakcija na dramatičnu eksploziju utjecaja međunarodnih medija. Najbolji primjer s čime se suvremeni svijet suočio je napad na SAD od arapske terorističke organizacije Al Qa'ida koji je predstavio odgovor dijela arapskog svijeta na američku vanjsku politiku prema tom području. To je bio najbrutalniji pojedinačni teroristički akt u povijesti. Ovaj akt nije samo srušio postojeće sigurnosne strukture najmoćnije države, već je promijenio suvremeni svijet. Upozorio je na hitno rješavanje ukupnih problema koji se vežu uz terorizam.

U današnjem svijetu može se pričati o kategorizaciji terorizma na nacionalni, međunarodni, transnacionalni, državni i globalni. Međunarodni terorizam podrazumijeva državno sponzoriran terorizam usmjeren protiv druge države, suradnju između različitih (inozemnih) terorističkih organizacija te terorističke napade na strane državljane u matičnoj državi ili inozemstvu. Državni terorizam se uobičajeno pripisuje totalitarnim i nedemokratskim režimima, dok se akcije demokratskih država karakteriziraju kao opravdane i zakonite ma kakve bile po svojem sadržaju. Nekoliko slučajeva iz ratnih djelovanja ipak ukazuje da je riječ o državnom terorizmu, a ne legalnim i legitimnim vojnim djelovanjima. Britanska vojna kampanja bombardiranja njemačkih gradova tijekom Drugog svjetskog rata teško da je imala moralno opravdanje i bilo kakav opravdan vojni cilj. Bila je usmjerena na teroriziranje njemačkog stanovništva s ciljem poticanja političkog revolta. U tzv. Vatrenoj oluji, britanskom bombardiranju Hamburga u srpnju 1943., ubijeno je 40.000 ljudi. Stručnjaci ističu da je to najveći teroristički akt u povijesti. U ovim okvirima treba spomenuti i savezničko bombardiranje Dresdenu, u veljači 1945., kao i američke nuklearne udare na Hirošimu i Nagasaki u kolovozu 1945. godine. Slična je situacija bila i u korejskom ratu. Uništavajući gradove, sela i infrastrukturu američke zrakoplovne snage ubile su tisuće civila kako bi onemogućile pobunu protiv američkih saveznika odnosno pružanje logističke potpore američkim neprijateljima. Intenzivna američka zračna kampanja u operaciji Pustinjska oluja,

prema procjenama, rezultirala je sa nekoliko tisuća ubijenih civila. Širenje straha među civilnom populacijom imalo je za cilj potkopati tadašnji diktatorski irački režim (Primorac, 2004).

Stoga je osnovni cilj svake državne politike opstanak države, dok je uvjet opstanka njezina sigurnost. Sigurnost država postoji od kada postoje i države, dok je pojam nacionalne sigurnosti novijeg datuma. Prvi put se javlja u SAD i od 40-tih godina 20. stoljeća je u uporabi. Temeljna svrha strategije nacionalne sigurnosti je stvaranje okvira koji će usklađivati limite, načine i sredstva elemenata nacionalne sile za postizanje nacionalne sigurnosti te osiguravanje zaštite, očuvanje i promoviranje načina života. Kada je taj proces uspješan, on rezultira stvaranjem velike (sjednjujuće) strategije koja kombinira vrijednosti i interese sa strateškim procjenama te od niza nacionalnih politika stvara jedinstvenu strategiju (Vrđuka, 2010: 70).

Proučavanje sigurnosti bilo je locirano u okviru međunarodnih odnosa, te je sigurnost u okviru strateških studija shvaćena kao sigurnost država kojoj su prijetnju predstavljala vojna ugrožavanja od strane drugih država. Raspadom komunističkog svijeta te sve bržom globalizacijom došlo je do redefiniranja parametara nacionalne i međunarodne sigurnosti. Došlo je do ustanovljavanja sigurnosnih studija (*security studies*) koje su imale istraživački okvir za cjelovito istraživanje sigurnosti. Napravile su odmak od tradicije i usmjerile se i na koncept ljudske sigurnosti (*human security*). Tako koncept sigurnosti više nije bio samo osigurati naciju već i pojedinca i skupine, a prijetnje mogu doći od drugih država ali i s unutarnje razine (same države) (Bilandžić, 2010: 48).

2.2. Pojava nuklearnog terorizma

Epoha društvenih revolucija, nastanak i razvoj nuklearnog oružja mijenja tradicionalne odnose i na polju strategijskog razmišljanja. Nasilje, neprijateljstvo i vojna sila tako dobivaju novo značenje i ispunjavaju se novim sadržajima materijalno-tehnološkog i ideološko-moralnog karaktera. Za postojanje novoga oružja za masovno uništavanje, nuklearnoga oružja, svijet je saznao na zaista dramatičan način preko zastrašujućih posljedica eksplozija bombi nad Hirošimom i Nagasakijem. Zbog toga je danas u svijesti ljudi pojam "nuklearno" u pravilu vezan za nuklearnu eksploziju i njezine posljedice. Prvi svjetski rat s neviđenim stradanjima pa onda i drugi s još većim ljudskim i materijalnim žrtvama te pojava nuklearnog oružja kao stalne prijetnje mogućeg uništenja civilizacije doveli su do nove evolucije odnosa

strategije i politike ali i nastojanja za autonomijom strategijskom mišljenja (Vukadinović, 1985: 7-8).

Po mnogim mišljenjima mogućnost nuklearnog terorizma je činjenica koja najviše zabrinjava. Nuklearni terorizam u osnovi je pojam koji obuhvaća više mogućnosti, a ne moraju nužno sve uključivati i nuklearno oružje. Stoga je najprimjerenije govoriti o upotrebi nuklearnih materijala u terorističke svrhe, što je i najpotpunije razmatranje nuklearnog terorizma. Vrduka navodi kako se prema vrsti prijetnje koju koriste, terorističke skupine mogu podijeliti na one koje prijete nuklearno-biološko-kemijskom, ekološkom te računalnom i klasičnom ugrozom (bombaški napadi, otmice i dr.).

Sukladno Međunarodnoj konvenciji o suzbijanju djela nuklearnog terorizma, nuklearnim terorizmom smatra se nezakonito i namjerno posjedovanje radioaktivnog materijala ili izrađivanje ili posjedovanje uređaja s namjerom da prouzroči smrt ili ozbiljnu tjelesnu ozljedu, ili s namjerom da prouzroči značajno oštećenje imovine ili okoliša. Nuklearnim terorizmom također se smatra korištenje radioaktivnog materijala na bilo koji način ili korištenje uređaja, ili korištenje ili oštećivanje nuklearnih objekata na način koji oslobađa ili postoji opasnost da oslobodi radioaktivni materijal, a sve to s namjerom da prouzroči smrt ili ozbiljnu tjelesnu ozljedu, ili s namjerom da prouzroči značajno oštećenje imovine ili okoliša, ili s namjerom da prisili fizičku ili pravnu osobu, međunarodnu organizaciju ili državu da učini ili se suzdrži od činjenja neke radnje (Vrduka, 2010: 112).

Nuklearni terorizam je terorizam visoke tehnologije i nekada je to umanjivalo vjerojatnost njegove pojave, međutim, danas se razina tehničkog znanja značajno povećala i proširila, a pristup raznim vrstama podataka postaje iz dana u dan sve lakši. Osim toga, postoji veliki broj vrlo kvalitetnih stručnjaka koji su radili na nacionalnim programima država koje posjeduju nuklearno oružje (misli se prvenstveno na zemlje bivšeg Sovjetskog Saveza). Nakon završetka Hladnog rata mnogi od njih su doslovce ostali bez posla i postali dobra meta za skupine ili države koje trebaju njihovo znanje. To znači da glavni problem više nije znanje nego proizvodnja i financijska ulaganja.

Unošenje nuklearnog oružja u međunarodne odnose jedna je od važnijih karakteristika razvoja svijeta nakon drugog svjetskog rata. Na toj novoj vrsti sile i mogućeg masovnog uništenja u doba Hladnog rata stvarani su odnosi koji su držali ravnotežu straha, a u novije vrijeme nuklearno oružje ostaje u zaleđu kao stalna prijetnja i zastrašivač. Sa sigurnosnog aspekta promatrano, suvremene uvjete karakterizira eskalacija lokalnih sukoba, terorizma i sabotaza, nacionalnih i međunarodnih zločina, zagađivanja okoliša. Ulrich Beck (2001) to naziva pomakom industrijskog društva na društvo rizika. Navodi kako se javlja proliferacija

oružja za masovno uništavanje na što utječe dostupnost sredstava nasilja te rizici postaju sve veći, a prate ih nepopravljive posljedice. Smatra da je suvremena sigurnost definirana kao jedinstvena u prostornom i vremenskom okruženju, što znači da su incidenti mogući bilo gdje i bilo kada od strane svih.

Danas su globalne zalihe nuklearnog oružja značajno manje u odnosu na kraju Hladnog rata. Kroz niz sporazuma i konvencija broj nuklearnih bojnih glava smanjio se na najnižu razinu, međutim u istom je razdoblju broj nuklearnih sila porastao s tri na devet. Države koje su se očitovale kao nuklearne sile, te one za koje se vjeruje da posjeduju nuklearno oružje (Sjedinjene Države, Rusija, Ujedinjeno Kraljevstvo, Francuska, Kina, Indija, Pakistan, Sjeverna Koreja i Izrael), posjeduju danas oko 25 000 nuklearnih bojnih glava. Oko 12 500 nuklearnih bojnih glava smatra se operativnim dok se ostatak nalazi u pričuvi ili čeka rastavljanje (NRDC, 2008.). Od toga pet prijavljenih nuklearnih sila nastavlja inzistirati na zadržavanju nuklearnog oružja kao uvjet njihove nacionalne sigurnosti što jamči daljnje nuklearno naoružavanje i nastavak horizontalne proliferacije takvog oružja.

Napadi postaju organizacijski zahtjevniji, a stradanja masovnija. Teroristi sada više žele mrtve ljude nego živu publiku. Raste strah od nuklearnog terorizma, odnosno napada terorista nuklearnim i radiološkim oružjem te napada na nuklearne centrale. Nuklearni terorizam bi vrlo vjerojatno imao opsežnije posljedice nego što je to slučaj kod klasičnih terorističkih napada, a to je u skladu s trendovima koji prate suvremeni terorizam. Međutim, nuklearni terorizam je tehnički daleko zahtjevniji što bi mogli smatrati jednim od razloga zašto do današnjih dana nije zabilježen niti jedan slučaj koji bi u potpunosti odgovarao definiciji nuklearnog terorizma.

Nije samo tehnička (ne)sposobnost razlog zbog kojeg teroristi još nisu izvršili niti jedan akt nuklearnog terorizma. Vrlo je bitan i motivacijski element. Motivacija u smislu nuklearnog terorizma obuhvaća odluku da se formira grupa s potrebnim sposobnostima, ali i da se poduzme akt nuklearnog terorizma. Kao motive za izvršenje nuklearnog terorizma možemo navesti odmazdu, apokaliptične ideje i senzibiliziranje javnosti. Neki motivi su vjerojatniji od drugih. Činjenica je da će se gotovo sve terorističke skupine suočiti sa značajnim (prvenstveno financijskim) zaprekama ako pokušaju pribaviti, proizvesti i efikasno upotrijebiti oružje masovnog uništenja. Međutim, ako takva skupina ima pojedinu državu kao sponzora, rizik se značajno povećava. S obzirom na trenutnu situaciju na globalnoj sceni možemo se zapitati tko je opasniji Iran ili Sjeverna Koreja? Američki predsjednik Barack Obama obvezao se spriječiti Iran da razvije nuklearno oružje ako je potrebno i vojnom silom. No mnogi se pitaju kako mu vjerovati ako je Sjeverna Koreja izvela treći nuklearni pokus i

prošla bez posljedica. Sadašnji i bivši američki dužnosnici tvrde da su ove dvije situacije različite te da će Iran pogriješiti ako se ugleda na Sjevernu Koreju koja se inati međunarodnim sankcijama i Ugovoru o neširenju nuklearnog oružja (NPT).

Moguće je staviti pod kontrolu nuklearnu Sjevernu Koreju, kao što je SAD ograničavao Sovjetski Savez u Hladnom ratu. No obuzdati nuklearni Iran nije lako. Japan i Južna Koreja prihvatili su američki nuklearni kišobran da ih štiti, čime se sprečava regionalna utrka u naoružanju koja bi mogla dovesti do nuklearne bombe diljem Azije. S druge strane na Bliskom istoku malo je vjerojatno da će Saudijska Arabija, Egipat i Turska prihvatiti američku garanciju zaštite od nuklearnog Irana, tako da bi mogli nastaviti svoje vlastite programe.

Sjeverna Koreja je primjer zemlje s velikom količinom nuklearnog oružja. Kada su započeta testiranja u Pyongyangu izbacili su nuklearne inspektore i testirali svoje prvo nuklearno oružje što je bilo prije dolaska Obame na vlast. Situaciju je teško kontrolirati jer ako požele uništiti sjevernokorejska nuklearna postrojenja Amerikanci ne znaju gdje se mnoga od njih nalaze. Postoje objekti koji se mogu pogoditi, ali o onima u kojima se prerađuje plutonij ili oni koji imaju program obogaćivanja urana, ima puno manja saznanja, ako se uspoređuje s Iranom.

Regionalne politike su različite. U budućnosti Izrael planira poduzeti vojnu akciju da zaustavi iranske nuklearne namjere, i tada bi SAD vjerojatno bile uvučen u rat. U Aziji bi američki napad na Sjevernu Koreju, nominalnog saveznika Kine, bio više destabilizirajući od trenutnog pristupa kojim pokušavaju spriječiti Pjongjang. SAD se nada da će Kina pritisnuti Sjevernu Koreju da zaustavi pogon nuklearnog oružja. Kineski je odgovor na testiranja Sjeverne Koreje čvrst, ali neobavezan. Vijeće sigurnosti UN-a je 'snažno osudilo' treći sjevernokorejski nuklearni test i najavilo akciju protiv Pjongjanga. Nadaju se da će u tome imati i kinesku potporu⁴.

Sigurnosni diskurs ističe kako danas ne postoji veći strah od prijetnje koju predstavlja nuklearni terorizam. Nameće se pitanje, postoji li uopće važniji politički cilj od toga da se zajamči sigurnost da najstrašnija tehnologija neće završiti u rukama onih koji se neće libiti da je iskoriste (Furedi, 2009:54). Rizik koji proizlazi iz svega ovoga usmjerava ponašanje država i oblikuje društvo. Čaldarović (2012) napominje kako države određuju standarde rizičnih ponašanja, stanovnici ih slijede s više ili manje povjerenja i poslušnosti. Prijetnja koju

---

⁴ (16.02.2012.) *Tko je opasniji, Iran ili Sjeverna Koreja?* URL: http://www.tportal.hr/vijesti/svijet/243402/Tko-je-opasniji-Iran-ili-Sjeverna-Koreja.html#.UTdU_Za2XCI (16.02.2012.)

terorizam danas izaziva sve više umanjuje sigurnost svih. Umjesto daljnjeg ljudskog progresa, uslijedio je progres terorizma s perspektivom novog oblika tzv. »asimetričnog rata« (upotreba nuklearnog oružja, bombardiranje s velike distance, rušenje rafinerija i industrijskih centara, bombe s osiromašenim uranijem i dr.).

3. Promjena sigurnosnog okruženja

3.1. Sigurnosni studiji i sekuritizacija

Sigurnosni studiji (*Security studies*) bili su u svojim počecima u velikoj mjeri politička znanost. Oni su rasli paralelno s nuklearnim dobom, razvijajući se pod sjenom prijetnje nuklearnog rata, s ugrađenom pretpostavkom da se taj rat, ako je moguće izbjegne, a ako ne, da se u njemu pobijedi. Predmet promatranja sigurnosnih studija bilo je „proučavanje prijetnje, korištenja i kontrola vojne sile“. Sigurnosne studije vidjeli su sebe u ulozi pružanja izravnih političkih savjeta onima koji kontroliraju pojedine državne vojske, posebice nuklearno naoružavanje vojske. U kasnim 1980-tim činilo se da bi moglo doći do istinske promjene u odnosima nuklearnih super-sila. Mihail Gorbačov je unio niz promjena u Sovjetsku vanjsku i unutarnju politiku, uključujući ponudu za značajnim smanjenjem nuklearnog arsenala. Kraj Hladnog rata otvorio je tzv. „prostor mišljenja“ u proučavanju globalne sigurnosti. U velikoj mjeri taj prostor mišljenja je rezultirao iz očigledne nesposobnosti političkog realizma, teorije koja podupire sigurnosne studije, ne samo da predvidi kraj hladnog rata, nego i da ga objasni, jednom kada se dogodi (Mutimer, 2010).

Jedan od središnjih pojmova koji se pojavio u sigurnosnim studijima s krajem Hladnog rata je „socijalni konstrukt“. Konstruktivizam se temelji na osnovnoj ideji kako je društveni život produkt društvene prakse. Socijalni konstrukt postao je omiljena tema među teoretičarima koji su nastojali osmisliti nove aspekte sigurnosti nakon Hladnog rata. Teorijski, ovaj pojam je sugerirao da se kraj Hladnog rata mogao zamisliti, pa čak i predvidjeti. Naime, ako je Hladni rat bio konstrukt, on je mogao i prestati postojati, dok je teorija realizma, temeljna filozofska osnova sigurnosnih studija tijekom Hladnog rata, sugerirala da nije.

Suprotno gornjem mišljenju Mutimera (2010), autor W.C.Wohlforth smatra kako je suvremene sigurnosne studije nemoguće razumijeti bez određenja realizma. On definira realizam kao školu mišljenja koja se temelji na tri osnovne pretpostavke o tome kako svijet funkcionira. To su:

1. Grupiranje. Politika se vodi unutar i između grupa. Grupna solidarnost ključna je u unutarnjoj politici, dok su konflikt i suradnja ključni u međunarodnoj politici. Kako bi opstali

ljudi trebaju koheziju koju pruža grupna solidarnost, ali ta ista grupna solidarnost generira potencijal za konflikt s drugim grupama. Danas je najvažnija ljudska skupina nacionalna država, a najvažniji izvor u skupini nacionalizam.

2. Egoizam. Kada pojedinci i skupine djeluju politički, oni su vođeni primarno uskim samointeresom. Premda neki uvjeti mogu olakšati altruistično ponašanje, egoizam je ukorijenjen u ljudskoj prirodi. Kad god stvari dođu do ruba, egoizam će nadvladati altruizam.

3. Centrizam moći. Kada je jednom stupanj lovaca i sabirača postao prošlost, ljudski poslovi su postali obilježeni velikim nejednakostima u moći, u oba smisla tog pojma: društveni utjecaj ili kontrole (neke skupine i pojedinci uvijek imaju nesrazmjerno velik utjecaj na politiku) i resursi (neke skupine i pojedinci uvijek imaju nesrazmjerno velika materijalna sredstva da dobiju ono što žele). Ključ politike u bilo kojem području je interakcija između socijalne i materijalne moći, interakcija koja se odvija u sjeni potencijalnog korištenja materijalne moći u svrhu prisile (Wohlforth, 2010).

Teorija realizma ostaje važan dio sigurnosnih studija. Uspon Kine, Rusije i Indije, ratovi i terorizam, širenje straha od nuklearnog oružja predstavljaju izazov znanstvenicima koji rade u okviru realističkih teorija. Iako kritična teorija odbacuje pretpostavku da je svijet bio bolji u prošlosti, želi napraviti promjene na temeljnim društvenim organizacijama u sadašnjosti, kako bi se buduće organizacije društva oslobodile prijašnjih vlada. Ovo oslobađanje potlačenih nazvano je „oslobađanje“ te ima središnje mjesto u politici društvene kritike, a orijentacija politike je poboljšanje društvenog života u budućnosti, pa se ponekad naziva i „progresivnom politikom“. Ono što je danas poznato kao kritične sigurnosne studije raste politički i intelektualno. Sam pojam je nastao na marginama konferencije održane na Sveučilištu York u Kanadi 1994. godine. Kao izraz, oko njega su se više vodile bitke, nego što je bio primjenjivan. Ne predstavlja jedinstven skup mišljenja, „pristup“ sigurnosti, više označava želju. To je želja izdignuti se iznad uskih pogleda na sigurnost, kako se ona učila i primjenjivala u Hladnom ratu, a posebno želja za tim pomakom u vidu nekog oblika kritike. Sigurnosne studije mogu biti definirane kao studija prijetnje, korištenja i kontrole vojne sile. One istražuju uvjete koji čine upotrebu vojne sile vjerojatnijom, načine na koje upotreba sile utječe na pojedince, države i društva te specifične politike koje države donose kako bi se pripremile za, spriječile ili sudjelovale u ratu (Walt 1991).

Kritičke sigurnosne studije imaju namjeru pokazati da je promjena moguća zato što su stvari društveno uspostavljene. Kritičke sigurnosne studije su studija koja se bavi problemima, razvijena je unutar akademske discipline međunarodne politike, u potrazi za kritičkim znanjem o sigurnosti u međunarodnoj politici. Sigurnost je shvaćena iscrpno, uzimaju se u

obzir teorije i praksa na više razina društva, od individue do cijele ljudske vrste. „Kritičko“ se odnosi na perspektivu koja teži stajati izvan prevladavajućih struktura, procesa, ideologija i ortodoksnih mišljenja istodobno prepoznavajući da sve konceptualizacije sigurnosti proizlaze iz posebnih političkih/ teorijskih pozicija; kritičke perspektive ne teže objektivnoj istini, već radije teže omogućiti dublje razumijevanje prevladavajućih stajališta i ponašanja s namjerom razvijanja novih obećavajućih ideja kojima bi se prevladale ljudske strukturalne greške smatra Booth (2005).

Fokusiranje na prijetnju, korištenje i kontrolu vojne sile dovelo je do niza važnih kritika proučavanja sigurnosti toga perioda. Vojne snage su većinom pod zaštitom države i postoji normativna pretpostavka da bi one trebale biti pod zaštitom države, čak i kada to nisu. Uobičajena definicija države je da je to institucija koja ima monopol nad legitimnim sredstvima sile. Zbog toga proučavajući prijetnju, korištenje i kontrolu vojne sile, sigurnosne studije privilegiraju poziciju države. Nadalje, takav pristup pretpostavlja da je država primarni objekt koji treba štititi odnosno, država je referentni objekt sigurnosti. Razmišljanje o sigurnosti kao o prijetnji, korištenju i kontroli vojne sile svodi sigurnost na vojnu sigurnost te prikazuje ostale oblike sigurnosti kao nešto drugo. Nekoliko znanstvenika koji su slijedili svoju težnju prema kritičkim sigurnosnim studijama bili su zabrinuti zbog sve tri glavne pretpostavke vezane za konvencionalno proučavanje sigurnosti. Prije svega, pitali su se trebamo li se brinuti samo za državu i njenu sigurnost. Što je sa sigurnosti ljudi koji žive u državama? Standardna pretpostavka sigurnosnih studija je da su ljudi sigurni ako je država sigurna, ali oni zainteresirani za kritičke sigurnosne studije pitali su se što je s onim situacijama u kojima to nije slučaj: kada su države ignorirale sigurnost nekih svojih stanovnika, kada su aktivno ugnjetavale neke ili kada država nema mogućnosti pružiti sigurnost svojim stanovnicima. Trebamo li razmišljati o drugim referentnim objektima osim države.

Jedan od važnih pojmova koji je nastao unutar sigurnosnih studijama je pojam sekuritizacije. Prema Balzacqu (2010), sekuritizacija prvenstveno proučava kako sigurnosni problemi nastaju, evoluiraju i šire se. Prema sigurnosti se treba odnositi kao prema aktu govora: odnosno, konkretnom djelovanju koje se izvodi zbog mogućnosti da bude izgovoreno. Tendencija je razmišljati o riječima kao objektima ili djelima izvan njih samih, imenovanjem onoga što vidimo, stoga govoriti o sigurnosti znači upravo to, govoriti o sigurnosti. S druge strane, akti govora su djelovanja koja se izvode u potpunosti kroz govor, te se stoga ne odnose ni na što izvan njih samih. Ole Waever je rekao da se može razmišljati o sigurnosti o kao još jednoj u toj seriji akata govora. On tvrdi da je određeno pitanje, pitanje sigurnosti zato, i samo

zato što je „sekuritizirano“ dovedeno u područje sigurnosti. Sigurnost je zbog toga samoreferirajuća praksa, zato što u toj praksi to pitanje postaje sigurnosno pitanje, ne nužno zbog toga što postoji stvarna egzistencijalna prijetnja, nego zato što je pitanje predstavljeno kao prijetnja (Buzan, Waever i de Wilde 1998: 24). Sekuritizacija postavlja niz vrlo zanimljivih pitanja koja su u interesu kritičkih sigurnosnih studija. Tko je u mogućnosti uspješno sekuritizirati neko pitanje? Koji su uvjeti za uspješnu sekuritizaciju? Ako je istina da samo govoriti da je neki problem, problem sigurnosti nije dovoljno da on to i postane, to znači da je govor nužan ali ne i dovoljan uvjet za sekuritizaciju - pod kojim uvjetima takva izjava može biti uspješna? Koje su posljedice sekuritizacije? Ljudi ne pokušavaju sekuritizirati probleme iz hira. Tvrditi da je nešto problem sigurnosti znači tvrditi da to nešto predstavlja najozbiljniju moguću prijetnju - egzistencijalnu prijetnju, a ako ta prijetnja bude prihvaćena, doći će do ozbiljnih političkih posljedica. Uspješna sekuritizacija globalnog terorizma od strane američke administracije nakon 11. rujna je uz druge stvari uzrokovala najznačajniju reorganizaciju američke države nakon 2. svjetskog rata i povećanje obrambenog budžeta do neslučenih razmjera.

U tom svijetlu, jedan krug europskih teoretičara poznatiji kao „Kopenhaška škola“ nastojao je dati novi impuls sigurnosnim studijima u post-hladnoratovskoj eri promovirajući temeljno uvjerenje kako je sigurnost govorni čin (Buzan i Waever, 1997). Ovakav pristup, prema Balzacqu teorijski je restriktivan i metodološki neplodonosan. Prema njemu, sekuritizacija je pragmatičan čin, tj. samoodrživa argumentativna praksa koja za cilj ima uvjeriti ciljnu publiku da prihvati, temeljeno na onom što zna o svijetu, uvjerenje da je određeni događaj ili pojava dovoljno prijeteća da zahtijeva trenutačnu političku kontrolu. U tom svijetlu „Kopenhaška škola“ se može nazvati filozofskom jer tretira sigurnost kao akt govora radije nego refleksiju na postojeću egzistencijalnu prijetnju. Dok se pragmatičan pristup sekuritizaciji može nazvati sociološkim jer tretira sigurnost kao temeljni oblik opstanka i daje mu sigurnosni značaj. Na ovom temelju razvijena su dva paralelna modela, prvi u Danskoj, a drugi u Belgiji, Francuskoj i Velikoj Britaniji.

Prema „Kopenhaškoj školi“ filozofske spekulacije često nadilaze sociološke uvide kojima je, u najboljem slučaju, dodijeljen estetski status. Nasuprot tome, u drugom modelu sociološki elementi pretpostavljaju filozofske premise. Dok filozofski model preferira poststrukturalističke metode, sociološki pristup izgrađuje pluralistički pristup sekuritizaciji u kojem analiza diskursa i praćenje procesa idu zajedno (Balzacq, 2010).

Sigurnost kao temeljni preduvjet opstanka, djelovanja i razvoja čovjeka, države i društva (Wolfers, 1952) jedna je od osnovnih životnih funkcija i socijalnih potreba, te uvijek

predstavlja nastojanje da se osiguraju vitalne vrijednosti i stanje za koje se smatra da je dovedeno u pitanje. Tako pitanje oružja za masovno uništenje i njegova upotreba dolaze u stanje sekuritizacije koju Buzan (1991) vidi kao ekstremnu verziju politizacije koja neko pitanje označava kao posebnu vrstu politike, tj. pitanje koje je iznad politike i njenih ustaljenih procedura i pravila odlučivanja. Time se daje sigurnosni značaj nekom pitanju, pojavi ili problemu što uključuje političke i sigurnosne akte.

Upotreba jezika bitna je stavka u diskursu o sekuritizaciji. Cilj je uvjeriti publiku da vidi svijet na određeni način i da se sukladno tome i ponaša. Sekuritizacija, u krajnjoj liniji, ovisi o pretpostavkama uvjeravanja. Dok govorni čin može proizvesti učinke samo sljedeći pravila, argumentirana tvrdnja smatra da je za uspjeh potrebna strategija razmišljanja i uvjerenja. Stoga se može reći kako su za sociološki model sekuritizacije uvjerljivi argumenti i obrazloženja od velikog značenja. U sociološkom modelu, sekuritizacija ne mora nužno dovesti do usvajanja iznimnih mjera. Prema Balzacqu (2010) postoje tri kriterija od kojih je svaki od velike važnosti: problem bi trebao biti cilj parlamentarne akcije, fokus javnosti i rasprave, ali bi trebao biti i cilj javnog mišljenja, zakonskih i političkih akcija.

Sekuritizaciju oružja za masovno uništenje dobro ilustrira pitanje iranskog i sjevernokorejskog nuklearnog programa/oružja koje je godinama jedna od dominantnih tema međunarodnih odnosa i međunarodne sigurnosti. Riječ je o državama koje je međunarodna zajednica okarakterizirala kao „opake/nevaljale države“. Američka administracija u odgovoru na završetak iranskog nuklearnog programa ne isključuje ni ratnu opciju kao odgovor s ciljem uništenja naznačenog programa. U međuvremenu je Izrael u svrhu samoobrane poduzeo akcije iz okvira institucionalizirane forme „državnog terorizma“, tzv. ciljano ubijanje (*targeted killing*) u okviru kojeg obavještajna služba Mosad diljem svijeta ubija iranske nuklearne znanstvenike zbog sumnje da rade na izradi nuklearnog oružju za Teheran⁵. Ciljano ubijanje je smišljeno ubijanje pojedinca, od strane države, organizacije ili institucije, izvan bojnog polja. Korištenje ciljanih ubojstava postalo je uobičajeno u Izraelu za vrijeme i nakon Druge intifade, kada su izraelske snage koristile ovu taktiku za ubijanje palestinskih protivnika. Ciljana ubojstva postala su česta taktika i SAD u ratu protiv terorizma, a ključno je bilo ubojstvo Osame bin Ladena. Broj ciljanih ubojstava se proširio, uglavnom zbog korištenja borbenih dronova tj. bespilotnih letjelica koje djeluju u Afganistanu, Pakistanu ili Jemenu. Zakonitost ciljanog ubijanja je sporna. Dok neki akademici, vojno osoblje i dužnosnici opisuju ciljano ubojstvo kao legitimno u kontekstu samoobrane protiv terorista ili

---

⁵ Vesti online (08.09.2012.) *Ubistvo u francuskim Alpama izvršio Mosad?* URL: <http://www.vesti-online.com/Vesti/Svet/252764/Ubistvo-u-francuskim-Alpama-izvrsio-Mosad> (25.01.2013.)

asimetričnog ratovanja, znanstvenici Gregory Johnsen i Charles Schmitz, neki medijski izvori (Jeremy Scahill, James Traub) i bivši CIA-in šef stanice u Islamabadu, Robert Grenier kritiziraju takva ubijanja⁶. Sjedinjene Države opravdavaju ubijanje terorista pod geslom da se tako brane od terorista i daljnjih napada te i dalje provode nezakonita ciljana ubojstva u Pakistanu, Jemenu, Somaliji i drugdje. No, ovakav način obrane vodi državnom terorizmu koji podrazumijeva strategiju „teroriziranje terorizma“ i terorističke akcije pod sponzorstvom država. Manifestira se u različitim oblicima, kao što su politički progoni neistomišljenika, politika smišljenog terora nad vlastitim stanovništvom, ograničavanje temeljnih ljudskih prava i sloboda. Metode kojima se to ostvaruje su prisilno nestajanje osoba, ubojstva i tortura. Ovaj oblik terorističkog djelovanja imanentan je totalitarnim režimima gdje se ne poštuju načela pravne države, ljudskih prava i demokratskog razvitka. Ima teže i dalekosežnije posljedice od protudržavnog (međunarodnog) terorizma iza kojeg stoje skupine koje nisu povezane s državom.

Nacionalna sigurnost kao temeljna kategorija za sigurnost države i nacije podrazumijeva određeno stanje (postignuto ili predviđeno) sigurnosti. Treba osigurati stanje u kojem će biti osigurana sloboda države i društva, teritorijalni integritet i suverenitet države, ali i ljudske slobode i prava. No, prijetnja koju terorizam danas izaziva sve više umanjuje sigurnost svih. Umjesto daljnjeg ljudskog progresa, uslijedio je progres terorizma s perspektivom novog oblika tzv. „asimetričnog rata“ (upotreba nuklearnog oružja, bombardiranje s velike distance, rušenje rafinerija i industrijskih centara, bombe s osiromašenim uranijem i dr.). Dovoljno je spomenuti bacanje sarina u Tokijsku podzemnu željeznicu 1995. godine od strane vjerskih sljedbenika kulta *Aum Shinrikyo* što je ubilo 13 ljudi, 54 ih je bilo ozbiljno ozlijeđeno, dok je više tisuća godinama patilo od posljedica bacanja otrova. Možda više no ikada prije, rizik od zlouporabe oružja za masovno uništenje dio je svakodnevice, jer ako se Sjeverna Koreja usudila lansirati raketu i prijeti novim lansiranjima na SAD tko garantira da je više itko siguran? Sve ovo pobudilo je strah Zapadnih zemalja od arsenala nuklearnog, kemijskog i biološkog oružja.

Od konferencije 1994. godine pitanje sigurnosti dobilo je uvelike obnovljeno značenje. Za vrijeme Hladnog rata, sovjetsko - američko rivalstvo i sveprisutna mogućnost nuklearnog rata dali su pitanjima sigurnosti urgentnost koja se izgleda izgubila padom Berlinskog zida.

---

⁶ Glaser, J. (13.06.2012.) *House Members Call on Obama to Legally Justify „Signature“ Drone Strikes* URL: <http://news.antiwar.com/2012/06/13/house-members-call-on-obama-to-legally-justify-signature-drone-strikes/> (25.04.2013.)

Takav pad urgentnosti je bio zasigurno pozdravljen i doveo je do mogućnosti da se pokrene ideja kao što su kritičke sigurnosne studije. Mnogi problemi koji su okupirali konferenciju bili su artikulirani prije kraja Hladnog rata, ali takav povijesni kontekst učinio ih je nemogućim za provođenje. Kritičke sigurnosne studije bio je pojam koji je bio spreman za recepciju u trenutku u kojem je spomenut. Sada, s događajima od 11. rujna 2001., sigurnost je ponovo dobila na svojoj urgentnosti.

3.2. Prijelaz iz „normalnog rizika“ u sekuritizirano područje

1972. godine postignut je prvi u nizu sporazuma između Sovjetskog Saveza i Sjedinjenih Američkih Država o ograničavanju strateškog naoružanja – SALT I (*Strategic Arms Limitation Talks*/Pregovori o ograničavanju strateškog naoružanja). Motivi za smanjenje količine nuklearnog oružja bili su drugačiji od današnjih, ali se rezultat tadašnje nuklearne politike pozitivno odražava na sadašnju sigurnosnu situaciju. Povod smanjenja bile su goleme količine i sve veća ukupna snaga nuklearnog oružja koje se u međuvremenu nagomilalo. Postalo je jasno da daljnja utrka u naoružavanju može taj proces samo nastaviti, uz sve veće troškove. SALT I se u kasnijim godinama pokazao nedovoljnim da značajnije ograniči naoružavanje nuklearnim oružjem, budući da su nova tehnološka rješenja zaobilazila njegove odredbe. 1979. godine, uslijedio je sporazum SALT II kojim se pokušalo na učinkovitiji način staviti nuklearno oružje pod nadzor ograničavanjem broja bojnih glava, a također i postavljanjem ograničenja na krstareće rakete koje su u međuvremenu doživjele izrazit razvoj. Dok je Sovjetski Savez bio spreman prihvatiti SALT-II, u Americi je situacija bila drugačija. Američki Senat odbio je ratificirati SALT II. U međuvremenu su Sjedinjene Američke Države i Sovjetski Savez postigli Sporazum o nuklearnim snagama srednjeg dometa (*Intermediate-range Nuclear Forces Treaty* – INF) koji je potpisan 1987. godine. Njime su se zemlje potpisnice obvezale na uklanjanje svih nuklearnih balističkih i krstarećih raketa koje se lansiraju sa zemlje, a imaju domet između 500 i 5500 kilometara (Ragnhild prema Vrđuki, 2011: 39).

Prema Fukuyami (1994) kraj hladnog rata značio je i „kraj povijesti“ te je u tom kontekstu trebalo očekivati kako će glavno sredstvo zastrašivanja iz tog doba izgubiti na svom značenju pa čak kako će doći do njegova uništenja. No na žalost ni jedno od ovoga se nije obistinilo. Razvoj međunarodnih odnosa nakon 1990. godine pokazao je kako nuklearno oružje i dalje ima svoju vrijednost te da nema govora o njegovoj eliminaciji ili

marginalizaciji. SAD su ostale na tronu svjetske politike, zadržale mjesto vodeće nuklearne sile i započele s izgradnjom svemirske obrane. Rusija je usprkos ekonomskim gubitcima pokušavala držati korak nuklearne sile kao u prošlosti, dok Francuska, Velika Britanija i Kina također nisu ni pomišljale da se riješe svog nuklearnog oružja

Vijeće sigurnosti Ujedinjenih naroda je 28. travnja 2004. jednoglasno usvojilo Rezoluciju 1540 kao prvi međunarodni instrument koji se na cjelovit i obuhvatan način bavi naoružanjem za masovno uništavanje, načinima njegova isporučivanja i s njim povezanim materijalima. Time se uspostavljaju za sve države važeće obveze čiji je cilj sprječavanje i odvracanje nedržavnih čimbenika od pristupa takvom naoružanju i s takvim naoružanjem povezanim materijalima. Oružje za masovno uništenje postalo je problem međunarodne sigurnosti, obveza država, odbora UN-u ali i zemalja trećeg svijeta. Prešlo je u sekuritizirano područje za cijelo svjetsko društvo. (Heupel, 2007).

U travnju 2010. godine Sjedinjene Američke Države i Rusija potpisale su novi sporazum s ciljem nastavka suradnje u procesu smanjenja broja nuklearnog oružja. Sporazum, nazvan Novi START usmjeren je na daljnju redukciju operativnih dalekometnih nuklearnih snaga. Obje države potpisnice se njime obavezuju na limitiranje navedenih snaga na svega 1550 bojevih glava (Shear, 2010.). Ovaj Sporazum ujedno predstavlja moralnu legitimaciju najvećih nuklearnih sila u postupku suzbijanja nuklearnih ambicija Irana i Sjeverne Koreje. Paralelno s procesom nuklearnog razoružavanja provodi se proces podizanja razine sigurnosti postojećeg nuklearnog oružja. Rusija se najčešće javlja kao proliferacijski rizična zemlja po tom pitanju, a mogućnost krađe ili neovlaštenog korištenja ruskog oružja postala je početkom 1990-ih godina vrlo ozbiljan problem. S obzirom da je problem prelazio nacionalne granice brzo su poduzete mjere na međunarodnoj razini kojima se pomagalo Rusiji u podizanju sigurnosti njezinog nuklearnog arsenala.

Može se reći kako je raspadom SSSR i završetkom Hladnog rata završilo prvo nuklearno doba, kada su na sceni vladale dvije sile: SAD i Sovjetski Savez. U to doba nuklearno oružje je bilo temelj „ravnoteže straha“ ali istovremeno i instrument sigurnosti i nesigurnosti. Tijekom Hladnog rata opcije za upotrebu nuklearnog oružja su se svodile na čekanje ili upotrebu. Obje sile bile su upoznate s posljedicama atomske bombe te je nisu htjele upotrijebiti osim u slučaju nužde, ali su spoznajom da je obje strane posjeduju bile u strahu od njenog bacanja. Može se reći kako su se strategije mijenjale, te su evoluirale od „ravnoteže straha“ do „sigurnog uzajamnog uništenja“. Raspadom Sovjetskog Saveza duboka ekonomska kriza koja je pogodila Rusku Federaciju, kao jedinu nasljednicu nuklearnog arsenala, odrazila se i na stanje sigurnosti nuklearnog oružja te velike vojne sile. Svjetsku javnost zabrinula je

moгуćnost iskorištavanja takvog stanja i krađe nuklearnog oružja. Eskalacija terorizma na svjetskoj sceni, s vrhuncem koji se očituje u napadu na Sjedinjene Države 11. rujna 2001. godine, samo su se nadovezale na opasnost od proliferacije nuklearnog oružja iz bivšeg Sovjetskog Saveza. Počeo se tako nametati zaključak da će teroristi uskoro posegnuti i za nuklearnim oružjem.

Povezivanje ove dvije vrste globalnih prijetnji brzo je prihvaćeno u medijima pa se nuklearni terorizam počeo spominjati kao nešto što je izvjesno te je samo pitanje vremena kad će se dogoditi. Nakon raskrinkavanja Khanove⁷ mreže, ovu „teoriju“ se počelo proširivati na mogućnost pribavljanja nuklearnog oružja iz Pakistana. Zatim se pojavio slučaj nuklearne Sjeverne Koreje, a potom i Irana koji se jednako tako pokušavaju uklopiti u već formirani oblik suvremenog terorizma koji teži pribavljanju nuklearnog oružja (Vrđuka, 2011: 33-34).

U doba posthladnoratovskih odnosa nuklearno oružje nema veliku važnost kao prije ali je isto tako nemoguće tvrditi da se na njega ne računa bilo kao simbol, primat, sredstvo za zastrašivanje, prijetnje, ucjene ili instrument za pregovaranje. Nuklearno oružje se i dalje razvija i usavršava, a broj aktera koji ga posjeduje raste. Vukadinović je tako naveo da se unatoč završetku hladnog rata nastavlja s proizvodnjom nuklearnog oružja, radi se na usavršavanju, pokušajima izgradnje sustava koji bi mogao djelovati i kao svemirska obrana u slučaju napada. Raspad istočnog vojno političkog sustava u Europi i prelazak iz hladnog rata u novi svjetski globalni poredak nije zaustavilo proliferaciju nuklearnog oružja. Čak se može tvrditi kako je došlo do novih poticaja da se dođe u posjed ili proširi vlastiti arsenal ovoga oružja, te su tako ugovori i konvencije o zaustavljanju naoružavanja stavljene u drugi plan. Problem stvara i to što se u procesu proliferacije nalaze zemlje koje imaju otvorene sporove sa svojim susjedima.

Širenjem nuklearnog oružja na druge zemlje, koje nisu bile direktno uključene u sovjetsko – američko hladnoratovsko rivalstvo, javlja se pojam drugog nuklearnog doba. Razdoblje obilježava testiranje nuklearnog oružja Kine, Indije, Pakistana i Sjeverne Koreje, ali i programi razvoja nuklearnog oružja Južnoafričke Republike, Izraela i Iraka te upitno civilno usmjerenog iranskog programa proizvodnje nuklearnih materijala. Nove nuklearne sile su, generalno gledajući, siromašne zemlje. One smanjuju konvencionalne snage kako bi mogleložiti više sredstava u nuklearno naoružanje i balističke projekte. Ovakav trend stvara novu vrstu nestabilnosti.

---

⁷ Dr. Abdul Qadeer Khan je pakistanski znanstvenik za kojeg se smatra da je otac pakistanskog nuklearnog programa. U siječnju 2004. godine, Khan je priznao upletenost u međunarodnu tajnu mrežu osnovanu s ciljem proliferacije tehnologije za proizvodnju nuklearnog oružja u zemlje kao što su Libija, Iran i Sjeverna Koreja.

Postavlja se pitanje novog odnosa nuklearnog oružja koje se pokazalo kao nezamjenjiv instrument ukupne sile i odrednica mjesta država na ukupnoj međunarodnoj sceni. Vjeruje se kako proliferacija nuklearnih država omogućava da se zamijeni nekadašnji bilateralni odnos dviju sila. Smatra se kako dolazak novih članica znači da će se nuklearno oružje u doba mira skladištiti ali će biti čvrsto kontrolirano za kriznih vremena ili izbijanja rata. No s druge strane postoje mišljenja kako nema jamstva da bi države u kriznim situacijama bile suzdržane od upotrebe nuklearnog oružja posebice ako se radi o zemljama koje su u stalnim kriznim stanjima.

Iako se radi na procesu redukcije to jest smanjenja oružja za masovno uništenje nema inicijative za njegovim potpunim uništenjem jer SAD i Sjeverna Koreja najavljaju nove vrste nuklearnog oružja, kao i sisteme obrane od istih. Novičić (2005) kaže kako se o proliferaciji nuklearnog oružja može govoriti u širem i užem smislu. U užem smislu ona podrazumijeva umnožavanje nuklearnog oružja ili uvećavanje nuklearnog arsenala zemlje koja već ima nuklearni status (vertikalna proliferacija). U širem smislu se pod proliferacijom podrazumijeva povećavanje "kluba" nuklearnih zemalja, odnosno broja zemalja koje posjeduju nuklearno oružje (horizontalna proliferacija), i tada se obično termin "proliferacija" zamjenjuje terminom "širenje" (*spread*) nuklearnog oružja. Jedan od najvažnijih načina smanjenja opasnosti od proliferacije nuklearnog oružja svakako je smanjivanje njegove količine. Tu se kao glavni akteri podrazumijevaju Sjedinjene Američke Države i Rusija, s obzirom na to da oni posjeduju većinu svjetskih zaliha nuklearnog oružja.

Poseban primjer proliferacije predstavlja Narodna Demokratska Republika Koreja koja je dugo vremena bila potpisnica Ugovora o neširenju nuklearnog oružja dok je s druge strane radila tajno na svom programu razvoja nuklearnog oružja te se povukla iz Ugovora. Ono što se može uzeti kao objašnjenje za ovakav način djelovanja je pokušaj odvrćanja Amerikanaca od sudjelovanja u mogućem ratu s Južnom Korejom. Važnost nuklearnog oružja je prepoznalo i područje Srednjeg Istoka koje ima dva značajna aktera: Iran i Izrael od kojih oba imaju saveznike. Izrael ima SAD na svojoj strani, a Irak šijitsko stanovništvo u zemljama Srednjeg Istoka. Iran je započeo s naoružavanjem nakon sukoba s Irakom te su tada shvatili da nuklearno oružje može poslužiti kao sredstvo zastrašivanja ili oblik vojne sile koji mogu primijeniti u ratnom sukobu (Vukadinović, 2006: 234-236). S time je i unošenje nuklearnog oružja u međunarodne odnose jedna od važnijih karakteristika razvoja svijeta nakon drugog svjetskog rata. Na toj novoj vrsti sile i mogućeg masovnog uništenja u doba hladnog rata stvarani su odnosi koji su držali ravnotežu straha, a u novije vrijeme nuklearno oružje ostaje u zaleđu kao stalna prijetnja i zastrašivač.

Iz ovakvog stanja društva proizlazi društvo rizika koje polazi od koncepta refleksivne modernizacije tj. samosučeljavanje s modernizacijom i posljedicama društva rizika. Takav koncept podrazumijeva rizike isključivo kao posljedice proizvoda ljudskoga djelovanja. Sama se društvena produkcija može razumjeti kao produkcija rizika, jer svako djelovanje uključuje rizike, a poglavito ono motivirano modernizacijom svijeta života. Za društvo rizika vrijedi slabljenje institucionalne kontrole ili slabljenje institucija koje mogu stvoriti zaštitne mehanizme osiguranja od svijeta rizika. Podrijetlo rizika u industrijskim društvima, kao i u postindustrijskim društvima, društvima znanja i umreženim društvima je dinamika inovacija. Tip društva se mijenja pratećim tehnologijama pa tako postmoderna društva i svjetsko društvo ne mogu biti zaobiđeni rizicima. Rizik više nije zatvoren u okvire nacionalne državnosti, tj. nije više lokalna, već globalna pojava, koja prijeti svima. Kako su se društva prve moderne uslijed institucionalne slabosti našla u nemogućnosti upravljanja rizicima, tako se i svjetsko društvo suočava s pitanjem upravljanja rizicima, pa se sve više zagovara koncept globalnoga upravljanja rizicima svjetskog društva rizika.

Promatrano sa sigurnosnog aspekta, suvremene uvjete karakterizira eskalacija lokalnih sukoba, terorizma i sabotaza, nacionalnih i međunarodnih zločina ali i zagađivanje okoliša. Beck to naziva pomakom industrijskog društva na društvo rizika. Navodi kako se javlja proliferacija oružja za masovno uništavanje na što utječe dostupnost sredstava nasilja te rizici postaju sve veći, a prate ih nepopravljive posljedice. Smatra da je suvremena sigurnost definirana kao jedinstvena u prostornom i vremenskom okruženju, što znači da su incidenti mogući bilo gdje i bilo kada od strane svih. Smatra kako pod krovom rizika modernizacije, prije ili poslije, počinitelj i žrtva postaju jednaki pa rat podrazumijeva kao rizik modernizacije i to u njegovom najgorem poznatom obliku. Ovo je evidentno u najgorem zamislivom slučaju - u nuklearnom ratu (Beck, 2001: 56-57). Razvijajući svoju tezu o društvu rizika, Beck navodi kako svjetsko društvo rizika obilježavaju tri razine opasnosti, a to su ekološka kriza, ekonomska kriza i nakon terorističkih napada 11. rujna, prijetnja međunarodnih terorističkih mreža. U svjetskom društvu rizika po svojim posljedicama rizici postaju globalni, deterritorijalizirani, te Beck govori o njihovom oslobađanju na prostornoj, vremenskoj i socijalnoj razini. Sukladno takvim obilježjima rizika, Beckova percepcija budućnosti ne ostavlja mjesta optimizmu: „teorija svjetskog društva rizika nije samo druga vrsta ‘ideja o kraju povijesti’. Ovaj put svjetska povijest ne završava revolucijom i socijalnim tenzijama, kako su vjerovali Marx i Fukuyama, nego krajem svijeta samog“.

Može se reći kako se Svjetsko društvo rizika objašnjava kroz tri koncepta društva:

1. Koncept rata i terora gdje iz volje za osvajanjem i dominacijom niču različiti rizici, jer usprkos tzv. upravljanju krizama stvari ipak izmiču kontroli, a unilateralna politika nekih država, nadasve SAD-a, koje ignoriraju princip multilateralizma vodi ratu i rizicima (terorizmu);
2. Koncept ekonomske globalizacije i neoliberalizma koji se javlja uništenjem okoliša, korupcijom, velikim socijalnim raslojavanjem, globalnim organiziranim kriminalom, dominacijom globalne oligarhije, nezaposlenošću i raspadom socijalno sigurnosnog sustava, urbanim nasiljem, etničkim sukobima;
3. Država i suverenost, gdje Beck predlaže tip transnacionalnoga djelovanja orijentiranog na osiguranje svjetskoga društva i smanjivanja rizika, međunarodna zaklada i savez protiv terorizma kao najvišeg društvenog rizika svjetskog društva rizika te dijalog kultura i zajedničko djelovanje država (Milardović, 2013).

3.3. Društvene posljedice oružja za masovno uništenje

Najbolji primjer uporabe civilizacijskih tehnoloških dostignuća u štetne svrhe i protiv ljudske civilizacije su oružja za masovno uništavanje. Unatoč nastojanjima oko kontrole i smanjenja njihove količine, rizik zbog samoga postojanja pa čak i širenja zahtijeva da se o njihovoj uporabi i dalje vodi računa i da se povećaju obrambene mjere – nuklearno-biološko-kemijske obrane (NBKO).

Osim oružja za masovno uništavanje, opasnost su i biološki agensi, kemijski elementi i/ili spojevi (toksini) koji se mogu iskoristiti u terorističke svrhe na civilnom stanovništvu. S modernizacijom tehnike i vojne organizacije ratovi su sve opasniji ne samo za ljude nego i za okoliš, jer modernizacija sredstava rata donosi novo zagađivanje i sve veće razaranje okoliša. S globalizacijom rat postaje i globalni fenomen u kojem je znatno uključen okoliš. Također se u ratu provode i nekontrolirani i nehumani eksperimenti ali i iskušavaju nova oružja (atomska ili hidrogena bomba) (Cifrić, 2012: 314).

Dobar primjer posljedice sekuritizacije je svrgavanje režima Sadama Huseina u Iraku zbog navodne proizvodnje oružja za masovno uništenja i veza s terorističkim organizacijama, poput al-Qaede od strane Washingtona. Glavni razlog napada na Irak u svim inačicama je bio, navodno posjedovanje oružja za masovno uništenje – kemijskog, biološkog pa i nuklearnog. Europa koja je nakon 11. rujna 2001. dala snažnu moralu, političku i vojnu potporu Sjedinjenim Američkim Državama u borbi protiv globalnog terorizma, ovaj put se otvoreno protivila ratnim planovima Sjedinjenih Američkih Država. U glavnim gradovima europskih

zemlja isticalo se da Irak nema nikakve veze s terorističkim akcijama islamista. Ako bi Sjedinjene Američke Države napale Irak bez privole Ujedinjenih naroda, čija povelja zabranjuje primjenu sile, to bi se moglo odraziti na napeto stanje na Srednjem istoku i u međunarodne odnose unijelo samovolju najjače države svijeta. Uбудućе bi se svaka država ili koalicija mogla pozivati na primjer Sjedinjenih Američkih Država, ako bi smatrala da svoj problem sa susjedima može riješiti samo vojnim putem.

Hans Blix kao predsjednik Međunarodne agencije za atomsku energiju Ujedinjenih naroda i vođa inspektora otišao je u Irak i nije našao nikakve tragove zabranjenog oružja. Inspektori su utvrdili i nadgledali uništavanje raketa koje su na određen način prelazile dozvoljeni domet, no nisu pronašli oružje za masovno uništenje za što su bili zaduženi, niti su dobili prihvatljivo objašnjenje za njegovo nepostojanje (Blix, 2004). Nije utvrđena ni povezanost Saddamova režima s Al Qaidom. Gotovo sve tvrdnje američkih donositelja odluka o iračkom oružju za masovno uništenje – o aluminijskim cijevima, uranovoj rudači, pokretnim laboratorijima – bile su pogrešne. Kako se postupno pokazalo da su te optužbe neutemeljene, koalicija koju su okupile Sjedinjene Države premjestila je opravdanje za rat na svrgavanje Huseinova režima radi stvaranja prve demokratske arapske države – ishod za koji se tvrdilo da je od vitalne važnosti za interese američke nacionalne sigurnosti.

Blix navodi da iako je u veljači 2003. iznio razmjerno negativno izvješće o suradnji Iraka sa međunarodnim inspektorima, izjavio je da nije našao nikakav dokaz da Irak skriva ili posjeduje oružje za masovno uništenje. U intervjuu u rujnu 2003. Blix je čak iznio procjenu da je Irak uništio svoja oružja za masovno uništenje još prije 10 godina (Blix, 2004). Iz svega proizlazi kako je došlo do falsificiranja izvještaja obavještajnih službi, protupravne vojne intervencije bez odobrenja UN-a što je za posljedicu imalo kršenje međunarodnog pravnog poretka.

Posljedica sekuritizacije ogleda se i u državnom terorizmu koji podrazumijeva strategiju „teroriziranje terorizma“ i terorističke akcije pod sponzorstvom država. Manifestira se u različitim oblicima, kao što su politički progoni neistomišljenika, politika smišljenog terora nad vlastitim stanovništvom, ograničavanje temeljnih ljudskih prava i sloboda. Metode kojima se to ostvaruje su prisilno nestajanje osoba, ubojstva, tortura, korištenje oružja za masovno uništavanje. Ovaj oblik terorističkog djelovanja imanentan je totalitarnim režimima gdje se ne poštuju načela pravne države, ljudskih prava i demokratskog razvitka. Ima teže i dalekosežnije posljedice od protudržavnog (međunarodnog) terorizma iza kojeg stoje skupine koje nisu povezane s državom. Jedan od najboljih primjera je taktika izgrađivanja autoriteta zastrašivanja i silom pri pokušajima pacificiranja Kurda, kada je irački predsjednik Sadam

Hussein koristio kemijsko oružje ili kada je gušeći pobunu šijita na jugu srušio čitave gradove sa zemljom.

Vučemilović (2010) spominje kako su stresna stanja i psihičke posljedice proizašli iz uporabe oružja za masovno uništavanje mnogo izraženiji u terorizmu nego u ratovanju (borbi), i to iz najmanje dva razloga: u terorističkom je činu faktor iznenađenja mnogo izraženiji nego u borbenoj situaciji i teroristički napadi uglavnom se događaju ili su usmjereni na civilne ili nestručne osobe koje ne mogu prepoznati prisutnost radiološko-biološko-kemijske (RBK) kontaminacije, ne mogu se zaštititi, pružiti pomoć ili se dekontaminirati zbog neznanja ili nedostatka zaštitnih sredstava.

Biološki rat nije bio prisutan u novijoj povijesti kao otvoreni ratni napad, ali bioterorizam i biološki akcidenti jesu. Uključuju namjerno ispuštanje ili širenje bioloških agensa, a to mogu biti bakterije, virusi, toksini koji su prirodno ili infektivno izvedeni. Vučemilović navodi kako su potencijalni biološki ratni agensi iz rodova: *Bacillus*, *Salmonella*, *Shigella* i *Brucella* te bakterije: *Francisella tularensis*, *Vibrio cholerae*, *Corynebacterium diphtheriae* itd. Bioteroristički akt se može izvesti i unosom hrane u organizam. Kao što je bio slučaj s bivšim pripadnikom ruskog FSB-a (Savezne sigurnosne službe Ruske Federacije) Aleksandrom Litvinenom kojeg je ubila ruska vlast. To je primjer uporabe državnog/biološkog/kemijskog terorizma u svrhu ruske obrane od optužbi za protuzakonite radnje. Litvinenko je bio potporučnik specijalne jedinice za borbu protiv organiziranog kriminala FSB-a te je od svojih nadređenih dobio naređenje da ubije bogatog ruskog Židova koji je akumulirao novac u Rusiji te je u to doba bio vladin dužnosnik. Stupio je u vezu s njim i rekao mu za naređenje te je svoju priču iznio i na tiskovnoj konferenciji objavivši pritom da određen broj generala krši zakon i izdaje protuzakonita naređenja. Litvinenko je 2000. godine, nakon optužbi za veleizdaju, napustio FSB i pobjegao iz Rusije u Veliku Britaniju, gdje mu je godinu dana kasnije pružen politički azil. Nakon toga je stekao reputaciju vodećeg posthladnoratovskog ruskog prebjega te je napisao knjigu u kojoj iznosi najprljavije detalje o djelovanju FSB-a, čiji je načelnik svojevremeno bio i sam Putin. Bio je uhvaćen zbog fiktivnog kaznenog djela, a na kraju je otrovan polonijem 210 te je tjedan dana nakon trovanja umro od radijacijske bolesti (Litvinenko i Felštinski, 2007).

Činjenica je da je osiromašeni uran postao standard u suvremenom ratovanju Zapada. Žrtve upotrebe osiromašenog urana su obje strane, i oni koji ispaljuju municiju i oni koji su mete, te stanovnici u okolini mete. Do sada je korišten u prvom napadu na Irak protiv Sadama Husseina, zatim u Bosni i Hercegovini (prilikom napada na srpske položaje), na Kosovu i

onda opet u drugom napadu na Irak zbog “oružja za masovno uništenje” koje nikad nije nađeno.

Alergije, neuropatije, autoimunosne bolesti, impotencija, kronične prehlade, boli u kostima i mišićima, pospanost itd., sve su to poremećaji koji su istraživanjem dovedeni u usku uzročno-posljedičnu vezu s ovim štetnim tvarima. U konačnici, nastaju velike promjene u populaciji i okolišu koje se ne vide odmah zbog postupnih događaja na molekularnoj razini, posebice pogađaju najosjetljivije (djecu), prenose pogreške na potomstvo i tako razaraju ljudsku populaciju. Stoga je u borbi protiv ove negativne socijalne pojave u svrhu povećanja svijesti o tom problemu i njegovu rješenju najučinkovitije oružje edukacija na svim razinama društva.

Do sada su razrađene mnoge teorije koje nastoje predvidjeti posljedice nuklearnog oružja. Može se očekivati kada bi bila zahvaćena velika naseljena područja, prethodna evakuacija ne bi bila moguća jer ne postoji sigurno mjesto za milijune ljudi, a posljedice bi bile dugotrajne. Svi oblici društvenog života bili bi uništeni, ljudi bi bili prepušteni samoorganiziranju. Svi ozlijeđeni ne bi imali nikakvu stručnu pomoć zbog raspada zdravstvenog sustava, pa bi nastalo masovno širenje zaraznih bolesti. Nedostatak hrane i čiste vode bi također nastao zbog radioaktivne kontaminacije. Uz fizičke ozljede javile bi se i psihičke, te bi se život ljudi sveo na golo preživljavanje i to u primitivnom obliku. Dugoročne posljedice je teže za predvidjeti, ali došlo bi do poremećaja u cijeloj biosferi Zemlje (Bokan, 2004: 78-79). Može se reći kako bi došlo do stanja u društvu u kojem se ne bi poštovali zakoni, običaji i norme ponašanja, odnosno došlo bi do društvene nestabilnosti koja je rezultat sloma opće prihvaćenih vrijednosti, odnosno normativne strukture nekoga socijalnog sustava gdje pojedinac osjeća nesigurnost ili neizvjesnost, tjeskobu i besmisao, što Durkheim naziva anomijom (Durkheim, 1951).

Ratni sukobi oduvijek su ostavljali teške posljedice na stanovništvo, materijalna dobra, kulturnu baštinu i prirodni okoliš. Suvremeni ratovi, zbog obima i moći vojnih kapaciteta, tehnološki unaprijeđenog naoružanja te invazivnih strategija i taktika imaju daleko destruktivnija djelovanja i opsežnije efekte. Ubrzanu dinamiku ratnih sredstava primarno je omogućio proces industrijalizacije zahvaljujući kojemu proizvodnja oružja postaje brza i masovna, te razvitak tehnologije i znanosti, što se ogleda u usavršavanju i inovacijama oružja i sredstava ratovanja, te povećavanju komunikabilnosti i pokretljivosti vojnih snaga. Procesi se dodatno intenziviraju tijekom proteklih desetljeća, što je omogućilo da vojne snage raspolazu potencijalima maksimalne destrukcije koja je brza, temeljita i širokih razmjera. Za razliku od ratova vođenih u prošlosti, čije su posljedice najčešće bile ograničene na bojno

područje, moderni ratovi, ma koliko bili lokalizirani, sadržavaju opasnost od odgođenih, lančanih efekata i na udaljenim područjima, do mogućnosti globalnih razaranja. Takvi dosezi ratnih djelovanja na poseban način potvrđuju sveopću nesigurnost suvremenog svijeta, čime se i kada je o ratu riječ, današnje društvo potvrđuje kao svjetsko društvo rizika u kojemu rizici postaju globalni, a sve su regije i kulture podjednako pogođene uniformnim setom nemjerljivih, nekontrolabilnih rizika u području ekologije, ekonomije i moći (Beck, 2002: 41-42).

Sve ovo za posljedicu ima i stvaranje straha, jer Furedi (2009) kaže da ne samo da nas uvjeravaju kako živimo u doba terora već nas podsjećaju da je ovo period gdje terorizam poprima nove, inovativne i jedinstvene dimenzije gdje nitko nije izoliran od prijetnje napadom. Problem sigurnosti poprima tako novu dimenziju i nije nešto što treba shvaćati olako. Može se reći kako je to pomak s uobičajenog na neuobičajeno. Neuobičajene prijetnje poimaju se kao potencijalno mnogo opasnije od uobičajenih jer ih je teško otkriti, vizualizirati i predvidjeti.

Strah je općenito postao uobičajena moneta u javnom diskursu. Priča o strahu je u tolikoj mjeri asimilirana da se samosvjesno iskazuje na personaliziran i privatiziran način. U prijašnjim razdobljima kad je politika straha imala moćan učinak – u latinoameričkim diktaturama, fašističkoj Italiji ili Staljinovom Sovjetskom Savezu – ljudi su rijetko shvaćali strah kao nekakav zaseban fenomen. Bojali su se da bi se i njima moglo dogoditi ono što se dogodilo njihovom prijatelju ili susjedu. Nisu se brinuli zbog straha u općenitom i apstraktnom smislu. No, danas su strahovi u javnosti vrlo rijetko vezani za neki određen događaj. Politika straha se odnosi na život u cjelini, izražava osjećaj bespomoćnosti. Može se reći kako je strah postao moćno oruđe koje dominira javnom imaginacijom. Karakterizira ga uvjerenje da je čovječanstvo suočeno s moćnim destruktivnim snagama koje prijetе našem svakidašnjem životu. Linija koja je nekoć razgraničavala stvarnost od znanstvene fantastike sada je zamagljena. Novine se natječu u promoviranju raznih scenarija straha, bilo da je riječ o genetski modificiranoj hrani, riziku koje predstavlja neko cjepivo ili nešto slično, te tako utječu na društvo koje se osjeća nelagodno. Ono više nije u mogućnosti raspravljati o nekom problemu bez korištenja diskursa panike. To za cilj ima preobrazbu straha u kulturalnu perspektivu. Kultura straha prožima duboki osjećaj bespomoćnosti, smanjene mogućnosti djelovanja koja ljude nagoni da postanu pasivni subjekti koji ne mogu činiti ništa drugo osim žaliti se i bojati. Paradoks je da vlada troši podjednako mnogo vremena na obuzdavanje učinaka spontano proizvedenih scenarija straha koliko i na osmišljavanje i provođenje svoje vlastite kampanje straha.

Iako politika straha odražava širu kulturnu atmosferu, ona se nije pojavila spontano. Strah se neprestano politizirao. Tijekom povijesti bio je korišten kao političko oruđe vladajućih klasa. Može se reći kako su se Machiavellijevim savjetom vladarima kako će „biti sigurniji bude li ih se narod plašio nego bude li ih volio“ rukovodile naredne generacije autoritarnih vladara. Strah se može koristiti u svrhe prisile, terora i održavanje javnog reda i mira. Time što izaziva zajedničku reakciju zbog neke prijetnje, također omogućava i postizanje konsenzusa i jedinstva. Politika straha tako ima za cilj postići konsenzus i ujediniti inače razjedinjenu elitu, no bez obzira na namjere onih koji ga potiču, glavni učinak straha je ojačati ideju kako nema alternative.

Društva koja su u stanju iznijeti pozitivnu viziju budućnosti ne moraju koristiti strah kao ključnu temu u javnom životu. No isto tako prema Furediju (2008) postoje uvjerenja prema kojima se društvena solidarnost znatno lakše postiže na temelju reakcije usmjerene protiv zla nego temeljene na čežnji prema činjenju dobra. To dodatno utječe na političare, one koji utječu na javna mijenja i pripadnike akademske zajednice. No isto tako napominje kako i političke elite nerijetko ne znaju kako bi reagirale, što bi učinile i kako dalje. No, unatoč tom neznanju vlasti diljem svijeta i dalje igraju na „terorističku kartu“, što znači da im terorizam služi kao opravdanje za oduzimanje građanskih sloboda i uvođenje represivnih mjera.

Postavlja se pitanje racionalnosti terorističkih organizacija koje izvršavaju napade pomoću oružja za masovno uništenje. Takvi samoubilački udari su udari u kojima napadači ubijaju druge istovremeno ubijajući sebe. Uporaba nuklearnog oružja označava i moguće samouništenje terorista na nekom području. Robert Pape smatra da se samoubilački terorizam⁸ razlikuje od drugih tipova izvršenja terorističkih akata time što napadač ne očekuje preživjeti misiju te često koristi metode napada koje za uspjeh udara zahtijevaju smrt napadača (Pape, 2003). U knjizi *Cutting the Fuse* (Pape i Feldman, 2010) samoubilačke teroriste određuju kao konačne pametne bombe (*ultimate smart bomb*), to su ljudi koji ubijaju sebe u misijama ubijanja drugih. Nameće se pitanje što navodi racionalne pojedince da se upuste u naoko iracionalan čin poput žrtvovanja vlastitog života zbog ideje koju smatraju važnijom od vlastitog života? U koliko su mjeri takvi pojedinci samo inteligentno oružje u rukama racionalnih aktera? Odgovor se ne može tražiti samo u vjerskom fanatizmu jer vodeća organizacija po broju samoubilačkih napada od 1980. do 2001. godine bili su Oslobođilački

---

⁸ Samoubilački terorizam, umiranje uz ubijanje drugih, kao oblik djelovanja usmjeren na ostvarenje političkih ciljeva postoji od antičkog doba. To je oblik nasilnog djelovanja u kojem je život oružje (Bilandžić, Grubić, 2012:53)

tigrovi tamilske domovine (LTTE) čiji se cilj, razrješenje tamilskog nacionalnog pitanja, bazira na marksističko/lenjinističkim elementima.

Racionalnost je u strateškom modelu bazirana na tri elementa: postojanje stabilnih i konzistentnih ciljeva, analiza okoline i raspoloživih opcija *cost-benefit* pristupom (uloženo-korist) te odabir optimalne opcije djelovanja (Sandler i dr., 2003.; Abrahms, 2008.). Odgovor na pitanje racionalnosti samoubilačkog terorizma pruža teorija racionalnog izbora (*rational choice theory*). Očigledno je da je teorija racionalnog izbora primjeren okvir za analizu samoubilačkog terorizma kako s aspekta pojedinca tako i s aspekta terorističke organizacije. Pojedini slučajevi samoubilačkog terorizma poduzimaju se bez obzira na njihov konačni učinak. Akt samoubilačkog terorizma, akt žrtvovanja za druge, akt mučeništva naprosto je u pojedinim društvima, posebno islamskim, (ar. *shahid*) vrijednost za sebe bez obzira na konačne učinke. Posvećenost posebnim vrijednostima, a ne konzekvence akcije, uvjetuju odluku o poduzimanju samoubilačkog akta (Tosini, 2009.). Samoubilački teroristi su racionalni akteri i odluke terorističkih organizacija u pogledu uporabe samoubilačkog terorizma rezultat su strateških kalkulacija. Samoubilački napadi su uvijek osmišljeni za postizanje specifičnih političkih ciljeva, odnosno da prisile ciljanu vladu da promijeni politiku, ali i za regrutiranje novih članova te financijsku potporu. U svojoj srži samoubilački terorizam predstavlja ekstremni oblik „racionalne iracionalnosti“ gdje ono što se može činiti iracionalno za pojedinog napadača ima svrhu demonstriranja kredibiliteta publici da može očekivati nove i snažnije napade (Pape, 2003: 2). Efikasnost u pogledu ostvarivanja političkih ciljeva primarni je kriterij strateških učinaka terorizma.

Pokušaji objašnjavanja samoubilačkog terorizma uglavnom se kreću u dva smjera, u smjeru teorije racionalnog izbora ili iracionalnih modela. Prvi djeluje na strateškoj razini, promatra terorističko nasilje kao racionalnu akciju koju izvode racionalni pojedinci, dok drugi promatra individualnu razinu psihološke devijantnosti (npr. fanatizam). Teorije racionalnog izbora drže da pojedinci moraju predvidjeti ishode alternativnih smjerova akcije i kalkulirati one koji će biti najbolji za njih. Racionalni akteri odabiru onu alternativu koja će im dati najveću razinu koristi. Stoga se može reći kako samoubilački terorizam slijedi stratešku logiku i racionalni izbor, to je planirani, koordinirani te logičan način za ostvarenje ciljeva; religija ne predstavlja osnovni pokretački mehanizam samoubilačkog terorizma. Prijetnje društvenom tkivu konkretnog društva uvjetuju racionalne strateške protuodgovore kao što je samoubilački terorizam (Bilandžić; Grubić, 2012).

Obzirom na ono što bi teroristi mogli izgubiti ako upotrijebe nuklearno oružje, racionalni bi izbor bio odabir drugih sredstava čijom upotrebom bi odnos izgubljenog i

dobivenog bio povoljniji. Racionalni izbor pretpostavlja da se teroristi neće željeti suočiti s posljedicama svojih akcija. Naime, nakon nuklearnog terorističkog napada doći će do velikog pritiska javnosti na vladu da uzvratiti teroristima ili zemljama koje im pružaju utočište. U takvom slučaju nacionalne granice zemalja koje pružaju utočište izvršiteljima napada mogle bi prestati biti njihova zaštita. Takvi će incidenti podići na noge cijelu obavještajnu zajednicu, a lako se može očekivati međunarodna inicijativa za kazneno gonjenje počinitelja. Kada bi bili otkriveni, mogli bi biti osuđeni s velikim predrasudama i možda bez pravog dokaza. Obzirom na navedeno, teroristi bi unaprijed trebali biti svjesni situacije koja bi uslijedila nakon akta nuklearnog terorizma, a koja bi mogla dovesti do nestanka njihove terorističke organizacije, te odustati od takve namjere

3.3.1. Ekologijski rizik oružja za masovno uništenje

Znakovito je da ratovi koji se vode radi bogatstva u prirodnom okolišu, i time indirektno ukazuju na njegovu vrijednost, istodobno, s namjerom ili bez nje, na njega djeluju razorno. „Strategije modernog ratovanja, od Vijetnamskog rata do rata u Zaljevu, sve više uključuju čovjekov okoliš kao resurs. Njegovim uništavanjem želi se nanijeti protivniku ne samo neposredne gubitke nego mu i trajnije onesposobiti uvjete života. Time se svjesno i namjerno uništava i prirodna baština čovječanstva. Ratovi, osobito suvremeni utječu da odnosi između čovjeka i njegova okoliša/okoline poprimaju sve dramatičnije razmjere“ (Cifrić, 1992:143).

Tako Vijetnamski rat karakterizira i korištenje biološkog oružja s biljnim otrovima kao biološki rat protiv bilja. Takvo je djelovanje na prirodni okoliš imalo kao socijalni cilj uništenje prehrambenih resursa stanovništva. Ovakvim ratnim taktikama namjerno je uništena prehrana koja bi bila dovoljna da se godišnje prehrani 894 000 Vijetnamaca (Supek, 1978:142), a nisu zanemarive ni ekološke posljedice. Oko tri desetljeća poslije mnogi pogođeni ekosustavi se još nisu oporavili, a dugoročne posljedice uključuju gubitak habita i biološke raznolikosti, ozbiljne i stalne probleme javnog zdravlja, enormne ekonomske gubitke i ozbiljna ograničenja razvitka (Westing, 2002). Ruiniranje okoliša su i masovna bombardiranja šuma i polja s ciljem rastjerivanja i onemogućavanja kretanja neprijatelja. Supek je tako rekao kako je to „sredstvo gospodarenja krajolikom“ stvorilo beskonačan broj kratera, kojima su posredno i neposredno uništena poljoprivredna područja i sustav napajanja, te je došlo do provala slane vode u blazinama obale. Prema podacima koje navodi V. Quy (2002), tri desetljeća nakon završetka rata nema naznaka prirodnih regeneracija uništenih

habita. Animalne populacije su prorijeđene i razlikuju se od onih prije rata. Kemijski spojevi poremetili su prirodne uvjete pretvarajući bogate šumske ekosustave velike bioraznolikosti u iscrpljene ostatke. Zbog gubitka habita mnoge životinjske vrste posebno veći sisavci i ptice postali su rijetki, ili su ugroženi, a neki su na rubu istrebljenja.

Uništavanje ekosustava izazvalo je lančane reakcije na socijalna i ekonomska kretanja. Primjerice, zbog gubitka staništa morskih organizama duž vijetnamske obale i Južnoga kineskog mora došlo je do redukcije riblje populacije, što je vodilo pojačanoj eksploataciji, te u konačnici problemima siromaštva i gladi. Zbog nemogućnosti prehrane pojedinci i obitelji iz tih područja migrirali su u gradove, gdje su se bespravno naselili. Osim osobnih tragedija, takav je oblik naseljavanja u gradovima postao ozbiljna prepreka urbanom razvoju (Lang, 2002). Dugotrajne posljedice rata ogledaju se u krugu siromaštva u kojemu i danas živi znatan dio vijetnamske populacije, što je sve pogoršano zbog uništenja okoliša, opsežnim zdravstvenim problemima i nepovoljnim ekonomskim uvjetima (Dwernychuk, 2002:15).

U ratnim sukobima zaraćene strane se služe miniranjem tla kako bi zaštitile svoje položaje na crtama sukoba, kao i objekte ili područja koja su im od strateške važnosti, pa bi u tom smislu miniranje bilo dio ratne strategije. Sa stanovišta okoliša, miniranje je poseban vid njegove degradacije kojim ostaje nesiguran, neupotrebljiv, ekonomski neiskoristiv i nedostupan i nakon završetka ratnih sukoba. Na koncu treba spomenuti i način vraćanja miniranog okoliša u upotrebu i na korištenje stanovništvu. Odstranjivanje mina je dugotrajan proces kojim okoliš postupno i parcijalno postaje dostupan. Osim što se radi o rizičnom poslu, razminiranje je izuzetno kompleksan, spor i skup proces (Stanić i Kutleša, 2008: 24).

Uništenje prirodnog okoliša može biti ratna strategija s vojnim ciljevima, ali i onima usmjerenim na oslabljivanje stanovništva. Nadalje, prirodni okoliš u ratnim operacijama može biti sredstvo prijetnji, a njegovo uništenje osvetnički čin poraženih koji u bezizlaznoj situaciji gubljenja rata ne prezaju od postupaka koja nemaju vojna, niti strateška značenja, ali kojima se nanose bitne štete zemlji u kojoj se vodio rat i njenim saveznicima. Poseban vid utjecaja rata na okoliš predstavlja uništenje kulturne baštine, koja se tijekom ratnih operacija zanemaruje, a kulturne se vrijednosti podređuju ratnim ciljevima. Korištenjem eksplozivnih sredstava tijekom rata okolišom se manipulira u vojne svrhe, da bi nakon njegovog završetka tako degradiran i unatoč vizualne cjelovitosti, okoliš ostao dugoročno socijalno opasan i nedostupan. Danas ratne tehnike i tehnologije ekspandiraju i intenziviraju, omogućujući ratnim strategijama sve invazivnija i razornija djelovanja, koja usmjerena na bilo koji sustav izazivaju dugoročne, lančane efekte u drugima. Radi se o primjeni znanstvenih i tehnoloških dostignuća koja se materijaliziraju kao oružja s mogućnostima masovnog uništenja. Takav se

razvitak pojavljuje kao prijeteći i ukazuje na stabilnost kao relativnu i razdoblje mira kao privremen. Ovaj razvitak ujedno pokazuje znakovitu dvojnost suvremenog društva koje, s jedne strane, kreira izvanredne mogućnosti napretka što na različite načine omogućuju produženje i poboljšanje kakvoće života, dok s druge, istodobno stvara sredstva negacije i destrukcije života i napretka.

Ekologijski rizik tako predstavlja ukupnu sumu različitih rizika koji imaju ekološke posljedice, odnosno široke posljedice za cijelo društvo. Njegova „struktura“ složene je naravi jer se sastoji ne samo od upotrebe različitih supstanci koje imaju ekološki učinak nego i od mnogih sinergijskih učinaka čija se dimenzija, ukupni učinak i predvidljivost posljedica ne mogu unaprijed pretpostaviti (Čaldarović, 2012: 23).

Socijalna ekologija polazi od teze da ekološki problemi imaju društvene uzroke i trebaju biti društveno rješavani, što zahtijeva promjenu postojeće razvojne paradigme (Cifrić, 2012: 343). Možemo stoga reći da socijalna ekologija smatra kako zaštitu prirode nije moguće postići pojedinačnim akcijama ili etičkim konzumerizmom nego stvaranjem novih društvenih struktura koje će uzimati u obzir odnos ljudi i prirode. Socijalna ekologija smatra stoga, da borba za zaštitu okoline neće biti efikasna dok društva ne uspiju riješiti svoje ekonomske, etničke, kulturne, rodne i druge sukobe.

4. Oružja za masovno uništenje

Oružja za masovno uništenje su ona oružja koja uništavaju gradove i izazivaju velike ljudske gubitke. Prisutna su kroz cijelu povijest ljudske civilizacije. Najbolji su primjer uporabe civilizacijskih tehnoloških dostignuća u štetne svrhe i protiv ljudske civilizacije. Njihova je uporaba zabranjena nizom međunarodnih konvencija i deklaracija koje nisu umanjile prijetnje i rizike. Unatoč nastojanjima oko kontrole i smanjenja njihove količine, rizik zbog samoga postojanja pa čak i širenja zahtijeva da se o njihovoj uporabi i dalje vodi računa i da se povećaju obrambene mjere. Razvoj oružja za masovno uništavanje u današnjem obliku i ustrojstvu počinje tek u 20. stoljeću usporedo s naglim razvojem kemije, biologije i fizike.

Danas u svijetu opasnost za međunarodni mir i sigurnost unatoč napretku predstavlja širenje i razvoj oružja za masovno uništenje i njegovo prenošenje. Oružja za masovno uništenje mogu se rabiti u ratnim operacijama velikih razmjera ali su izrazito učinkovita i u terorističkim i kriminalnim operacijama. Razvoj i proizvodnja predstavlja rizik zbog mogućnosti nekontroliranog širenja nuklearnih i kemijskih tehnologija ali i militarizacije

biotehnologije. Ono što dodatno unosi nemir je to što je kod većine zemalja prisutna nespremnost vojnog i zdravstvenog kadra u slučaju suočavanja s upotrebom ove vrste oružja i odgovora na djelovanje.

Danas postoji oko 45.000 tona kemijskog oružja objavljenog od Organizacije za zabranu kemijskog oružja (OPCW) za neškodljivo uništenje, a veliki su ekološki problem i stotine tisuća tona kemijskog streljiva na dnu mora i oceana koje korodira, a izbacivano je s brodova ponajviše nakon II. Svjetskog rata (Vučemilović, 2010:247).

Razvoj znanosti i tehnologije, posebice informatike omogućio je globalizaciju znanja i razmjenu tako da današnje kemijske, naftne, petrokemijske, farmaceutske i bioprehrabene industrije i nuklearne centrale i instituti mogu postati NKB oružje neprijatelja i terorista. Stoga je u ovakvoj eri globalizacije suludo i opasno pokrenuti konvencionalni vojni sukob za ostvarenje nekih ciljeva. Efikasnije je državu žrtvu oslabiti specijalnim oblicima ratovanja „tihim“ djelovanjem (bez pompe, otkrivanja agresije), koristeći slabosti (političko nejedinstvo, socijalne, ekonomske probleme) zbog čega se onda ne zna da li je to čin agresije ili vlastiti propust. Ciljevi su pri tome oni koji će izazvati najveću štetu, bilo političku, ekonomsku, vojno-sigurnosnu ili neku drugu (Bokan, 2004: 22-24).

Sljedećih nekoliko poglavlja biti će posvećeno vrstama oružja za masovno uništenje (nuklearno, kemijsko i biološko), njihovim opisom te dosadašnjim slučajevima od strane terorističkih organizacija u kojima se ono koristilo kako bi se zastrašile države i stanovništva.

4.1. Nuklearno oružje

Pojava nuklearnog oružja iz temelja je promijenila shvaćanje vođenja rata. Temeljne znanstvene pretpostavke za konstrukciju nuklearnog oružja stvorene su tijekom dvadesetih i tridesetih godina prošlog stojeća. Tada su se ostvarila otkrića u svezi strukture materije i nuklearnih reakcija čime su stvoreni uvjeti za korištenje nuklearne energije u eksplozivnom obliku, što je bila temeljna pretpostavka za konstrukciju ovoga oružja.

Nuklearno oružje prvi put je upotrijebljeno krajem II. svjetskog rata, 1945. kada su Amerikanci bacili nuklearne avio-bombe na japanske gradove Hirošimu i Nagasaki. Upotreba ovoga oružja je odnijela 300 000 ljudskih života. Golema rušilačka moć i štetno djelovanje zaintrigirali su čitav svijet pa je u poslijeratnom periodu došlo do naglog razvoja nuklearne tehnologije. SAD je brzo nakon Drugog svjetskog rata imao monopol nad nuklearnim oružjem. Druga vojna sila po snazi tadašnjeg svijeta, SSSR već je 1949. godine izveo svoju prvu probnu nuklearnu eksploziju. Druge su se države također htjele uključiti u klub zemalja

koje raspolažu nuklearnim oružjem, pa su Velika Britanija, Francuska, Narodna Republika Kina, Indija i Pakistan napravile svoje prve probne nuklearne eksplozije, a potencijalni proizvođači mogu biti sve zemlje koje raspolažu nuklearnim elektranama i reaktorima (Cvjetković, 2002: 8).

Političke okolnosti su omogućile i ubrzale tijekom ograničavanja nuklearnog oružja tako da je 1963. godine bio sastanak velesila u Moskvi na kojem je potpisan ugovor između SAD-a, SSSR-a i Velike Britanije o zabrani izvođenja nuklearnih eksplozija u atmosferu ali i pod vodom. Ugovor nisu potpisale Francuska i Kina. 1970. godine sklopljen je međunarodni ugovor o neširenju nuklearnog oružja gdje se zemlje potpisnice obvezuju da neće razvijati nuklearno oružje ako ga već ne posjeduju, dok se one koje ga imaju obvezuju da ga neće davati drugim zemljama. Ugovor je također obvezao zemlje potpisnice koje nemaju oružje da prihvaćaju međunarodni nadzor zbog moguće zlouporabe nuklearne tehnologije, a nadzor provodi Međunarodna agencija za atomsku energiju (IAEA) sa sjedištem u Beču. No, to i dalje nije sprječavalo velesile da nastave s razvojem oružja.

Može se reći kako je ovaj tip oružja najtipičniji primjer oružja za masovno uništavanje. Svojim sveobuhvatnim djelovanjem pogađa sve žive organizme i materijalne objekte s kratkoročnim i dugoročnim posljedicama.

Danas SAD, Rusija, Narodna Republika Kina, Velika Britanija, Francuska, Sjeverna Koreja posjeduju nuklearno oružje. Indija, Pakistan i Iran također posjeduju svoje nuklearne programe unatoč osudama što dodatno zabrinjava svijet jer njihovi čelnici smatraju kako će im jedino to oružje pružiti sigurnost, ugled i diplomatsku prednost koja im je potrebna u suočavanju sa susjedima (Wirtz, 2010: 145-146 u: Dunn i Mauer).

Iako se postavlja pitanje koliko su snažno nuklearni pokusi tijekom 60-tih utjecali na pojavu današnjih ozonskih rupa, sasvim je sigurno da bi u masovnim nuklearnim udarima došlo do razaranja ozonskog omotača i prodora mnogo snažnijeg sunčevog i kozmičkog zračenja na površini zemlje. Dugoročne posljedice na klimu teže je predvidjeti, ali se pretpostavlja kako je uslijed velike koncentracije snažnih nuklearnih eksplozija na prilično mala područja moguće i pomicanje zemljine osi s nesagledivim posljedicama.

Pod nuklearnim terorističkim napadom se smatra onaj napad u kojem teroristička grupa koristi nuklearnu napravu kako bi uzrokovala masovnu kontaminaciju i ljudska stradanja. Prilikom napada uključuje uporabu ili prijetnju uporabom radioaktivnog materijala. Nuklearno oružje može teroristima omogućiti značajne prednosti kao što je velik broj žrtava i pažnju svjetskih medija. Ova vrsta oružja se može pribaviti na više načina: crno tržište, druge „revolucionarne države“ koje podržavaju terorizam, iz istraživačkih ili nuklearnih reaktora,

sama proizvodnja od strane terorističkih grupa ili krađa. Terorističke grupe imaju niz načina kako da se domognu nuklearnog oružja te se ne boje njegove uporabe i posljedica što ih još više čini opasnim kada je riječ o napadima na suvremene države (Bokan, 2004:145). Nuklearno oružje je proteklih godina počelo služiti i kao sredstvo pritisaka u ostvarivanju vojno-političkih ciljeva te poticalo utrku u naoružavanju.

4.2. Kemijsko oružje

Ideja o primjeni kemijskih sredstava u ratu stara je koliko i povijest čovječanstva. Ovisno o stupnju razvoja i društveno-ekonomskog poretka ovisio je i izbor sredstava i tehnologija proizvodnje sredstava. U starom vijeku poznati su borbeni pothvati strijelama čiji su vrhovi bili premazani raznim otrovima.

Kemijsko oružje prvi puta je upotrijebljeno u I. svjetskom ratu, zatim su ga Talijani ponovno upotrijebili 1936. u ratu protiv Etiopije te Japanci u japansko-kineskom ratu 1938. i 1939. godine. Tijekom II. svjetskom rata nije došlo do primjene ove vrste oružja iako su ga imale mnoge zemlje. Od 1961. godine SAD su upotrijebile razne vrste bojnih otrova u Vijetnamu, prvenstveno za ogoljavanje šuma i uništavanje biljnih kultura, a potom i za privremeno onesposobljavanje ljudi. Vidjelo se koje sve opasnosti nosi ovo oružje pa je 1993. godine otvorena za potpisivanje Konvencija o zabrani razvoja, proizvodnje, gomilanja i uporabe kemijskog oružja i o njegovu uništavanju. Od veljače 2009. godine bilo je 186 država koje su podržavale ugovor koji je univerzalno zabranjivao razvoj, proizvodnju, gomilanje, zadržavanje i korištenje kemijskog oružja. Osim toga, svaka država je trebala uništiti postojeće zalihe kemijskih sredstava i streljiva (Wirtz, 2010).

Pod pojmom kemijskog oružja smatraju se bojni otrovi i sredstva koja služe za njihov prijenos na cilj. Prema Konvenciji o zabrani kemijskog oružja ono je definirano kao otrovne kemikalije osim ako je u svrhu koje nisu zabranjene Konvencijom, streljiva i naprave koje izazivaju smrt ili štete, ali i svaka oprema napravljena za izravnu uporabu u namjeni da izazove smrt ili štetne posljedice (Bokan, 2004: 273).

Mnogo je poznato o kemijskom oružju SAD i zemalja bivšeg SSSR, no ne zna se ništa o drugim zemljama i ovoj vrsti oružja. Širenje zemalja koje ga posjeduju ili su proizvođači bilo je brzo i bez kontrole. Irak je dugo nijekao posjedovanje kemijskog oružja, ispostavilo se da ga imaju Egipat i Sirija, pa čak je i Libija napravila dvije tvornice bojnih otrova prije nego se odrekla razvoja.

Kemijsko oružje i otrovi oduvijek su smatrani nedopuštenim sredstvima za vođenje borbe te su zbog toga raznim međunarodnim dogovorima više puta zabranjivani. No, pored svih dogovora znanstveno-istraživački radovi na usavršavanju postojećih i proizvodnji novih vrsta kao i njihova proizvodnja nisu nikada prekidani (Cvjetković, 2002: 8). Iako je 29. travnja 1997. stupila na snagu zabrana kemijskog oružja mnogi stručnjaci ove problematike vjeruju da se i dalje obavljaju istraživanja u svrhu otkrivanja novih otrova. Razvoj je vjerojatno ograničen na razvijene zemlje te bi razvoj mogao dovesti do novih tipova koje danas nisu uopće poznate. Granica između kemijskog i biološkog oružja je nejasna zbog brzog razvoja genetičkog inženjerstva i biotehnologije. Genetičkim inženjerstvom mogu se oblikovati nove i jače količine, dok se biotehnologijom može postići proizvodnja veće količine produkata. Osim ovoga, pomoću ove dvije kombinacije moguće je promijeniti i sredstva nekog mikroorganizma te tako dobiti bakteriju ili virus protiv kojeg čovjek nema odgovarajuću imunološku obranu. Također je moguće dobivanje novih bakterija i virusa koji sami mogu proizvesti otrov dok su u tijelu čovjeka (Bokan, 2004: 234).

4.3. Biološko oružje

Prema definiciji UN-a iz 1969. godine pod biološki ratne agense svrstavamo žive organizme koji su prirodno ili infektivno izvedeni, koji mogu uzrokovati bolest ili smrt ljudi, životinja, biljaka ovisno o učincima i sposobnostima razmnožavanja u čovjeku, životinji ili biljki koju napadaju. Martinović navodi da su patogeni mikroorganizmi; bakterije, virusi, gljivice i protoze, prirodni ili izmijenjeni genetskim inženjerstvom ili nekim drugim biotehnološkim postupkom i njihovi otrovi ako im je namjena ne miroljubiva svrha, izazivanje epidemija (ljudi), epizootija (životinje) ili epifitocija (biljke). Prema definiciji NATO-a biološki i toksinski ratni agensi su mikroorganizmi i toksini dobiveni od njih čija je svrha uzrokovati bolest ljudi, životinja i biljaka ili uzrokuju razgradnju tvari (Martinović, 2012).

Primjere upotrebe biološkog oružja nalazimo u povijesti, od borbi Perzijanaca, Rimljana Grka. Tako je i Hanibal 190 godina prije Krista gađao neprijatelje glinenim posudama koje su bile pune zmijskog otrova. No, može se reći kako je najdrastičniji primjer upotrebe biološkog oružja bila zaraza kugom branitelja luke na Krimu 1346. godine kada su Mongoli uz pomoć katapulta bacali leševe umrle od kuge preko zidina. Bolest se tako širila preko Sicilije, Korzike, Genove i dalje cijelom Europom, te su je nazvali „crnom smrću“, a od nje je umrlo oko 25 milijuna ljudi.

Ne postoje dokazi namjerne uporabe biološkog oružja u modernim ratovima pa se stvarne posljedice ne mogu predvidjeti. Procjene se stoga temelje na prirodnim epidemijama i eksperimentalnim laboratorijskim modelima. Razvoj, proizvodnja, skladištenje i uporaba biološkog oružja zabranjuje se Ženevskim protokolom iz 1925. godine, Konvencijom o zabrani biološkog i toksinskog oružja iz 1972. godine, te Konvencijom o zabrani kemijskog oružja iz 1993. godine. No unatoč svim naporima opasnost od namjerne uporabe bioloških agensa porasla je od kraja hladnog rata do danas.

Iz godine u godinu zemlje su razvijale svoje programe biološkog oružja. To su činile Njemačka, Francuska, SAD, Velika Britanija, Rusija (tadašnji SSSR), Kina, Sjeverna Koreja. Napretkom tehnologije raste i opasnost biološkog oružja i raznih otrova. Smatra se kako danas oko 15 zemalja svijeta posjeduje razvijene biološke ratne programe. U području razvoja biološkog oružja mnogo se koriste novija saznanja iz mikrobiologije, patologije, genetike i drugih oblasti. Napretkom znanosti istraživači su uspjeli trajno i nasljedno mijenjati biološka svojstva nekih patogenih mikroorganizama te tako dobiti povećanu infektivnu sposobnost i otpornost na vanjske fizičke utjecaje. Za razliku od nuklearnog i kemijskog oružja, za otkrivanje biološkog ne postoje tehnička sredstva kao ni mogućnost da se dokaže njegova upotreba. (Cvjetković, 2002: 9-10).

Potencijal za upotrebu biološkog oružja u terorističke svrhe je realna mogućnost. Biološka oružja uključuju uzročnike i toksine. Toksini su otrovi koje proizvode živi organizmi te su relevantni za bioterorizam. Imaju svojstva biološkog i kemijskog oružja, i ne proizvode infekcije. Širok izbor toksina ima potencijal da budu korišteni kao terorističko oružje. Mogu doći iz bakterijskih, gljivičnih, biljnih ili životinjskih izvora (Anderson, 2012: 127).

Dok je nuklearno oružje kompleksno i skupo te zahtjeva napredne prijenosne sustave, kemijsko je lakše i jeftinije za proizvesti no teško prenosivo do cilja i lako za presresti uz pomoć protuzračne obrane. Biološko oružje je relativno jeftino i lako za proizvesti te je posebno atraktivno teroristima. Mogu se tajno proizvesti i uporabu je nemoguće na vrijeme otkriti, što predstavlja dodatnu opasnost za napadnutu zemlju. Biološki napad ne mora imati ljude za cilj već i domaće životinje kao izvor hrane ili poljoprivrednu proizvodnju. Pogotovo dobiva na značenju ako se biološki agens uvede u endemsko područje, to jest područje karakteristično za taj agens čime je još teže otkriti biološki napad (Bokan, 2004: 666).

Pojam biološkog rata može izazvati nepredvidive psihološke učinke kao što je masovna panika i gubitak morala što graniči s masovnim hororom. Nemogućnost pružanja svima zaštite i medicinske skrbi dodatni je psihološki učinak. Panika je posebno opasna jer je dobra organizacija protubiološke obrane i priprema za obranu koja time uključuje zaštitu

hrane i vode nužna. Biološka dekontaminacija je skup mjera i postupaka kojima se uklanjaju i uništavaju patogeni mikroorganizmi do stupnja kada ne postoji rizik od infekcija.

Opasnost od biološkog oružja je tamna strana globalizacije, te se poziva na globalnu provedbu prevencije i odgovornosti. Dakle, sprječavanje uporabe biološkog oružja stvara novo poglavlje za ljudski rod gdje je najosnovnija dugotrajna borba protiv smrtonosnih mikrobakterija. Nudi se nova vizija o tome kako organizirati globalnu sigurnost temeljenu na zakonu. Sve države moraju nastojati spriječiti uporabu biološkog oružja, čak se i bioznanost promiče kao temeljni stup napretka čovječanstva. Odgovornost bi stoga trebala biti zajednička, te je zbog korištenja otrovnih i drugih plinova, tekućih tvari koji za cilj imaju uništavanje i ugrožavanje ljudi, životinja i korisnog bilja u Ženevi 1925. godine potpisan protokol o zabrani zagušujućih, otrovnih ili drugih plinova i bakterioloških metoda ratovanja (Kellman, 2010).

5. Nuklearni terorizam: case study analize uporabe oružja

5.1. Iran-Izrael

Iranski nuklearni program počeo se razvijati još prije četrdeset godina kada je u Teheranskom istraživačkom centru postavljen 5 megawatni termalni istraživački reaktor. Program je pokrenut uz pomoć Sjedinjenih Država koje su bile u dobrim odnosima s tadašnjim čelnikom Irana, šahom Muhammadom Rezom Pahlaviem. Također su obučavali iranske tehničare, a razvoj programa je nastavljen uz pomoć Njemačke, kada su 1979. godine Sjedinjene Države prekinule suradnju, uz pomoć Pakistana, Kine i Rusije. Od početka razvoja nuklearnog programa Iran je navodio da se radi o programima razvoja nuklearne energije, a ne nuklearnog oružja, navodeći kako će jednoga dana njegove energetske rezerve biti iscrpljene te mora pristupiti razvoju alternativnih energetskih izvora. No, Iran je lansirao svoj program obogaćivanja urana sredinom 1980-ih u sredini rata s Irakom, nakon što je bio napadnut kemijskim oružjem. Ova odluka je obrat rukovodstva izvornog protivljenja nuklearnom programu, koja se temeljila na moralnim osnovama. Iranci su tvrdili kako se Saddam Hussein ne bi usudio pokrenuti rat ili upotrijebiti kemijsko oružje da su posjedovali nuklearnu sposobnost. To se također da primijetiti jer Iran nastanjuje opasnu regiju, s četiri bliska susjeda (Izrael, Rusija, Pakistan i Indija) koji posjeduju nuklearno oružje i zapovjednička velesila s vojnicima pozicioniranim na istoku Afganistanu i zapadu Iraku, te pomorska sila izvan njegove obale prema jugu. Objava od strane Bushove administracije dodjeljivanjem Irana na „osovine zla“, načelo „preventivnog odvratanja“, i labav govor o

promijeni režima od strane SAD-a nedvojbeno su motivirali iransko vodstvo da razvije sposobnost da se odupre prisilnim mjerama smatra Fitzpatrick (2010).

Iran je jedna od prvih zemalja potpisnica Sporazuma o neproliferaciji nuklearnog oružja. Sporazum dopušta korištenje nuklearne energije u civilne svrhe te predviđa provedbu nadzora od strane Međunarodne agencije za atomsku energiju. Do sada se pokazalo da Iran vješto koristi manjkavosti NPT-a. Prema sporazumu, sve dok se provodi nadzor IAEA-e, potpuno je legalno korištenje nuklearne energije u mirovne svrhe, uključujući ekstrahiranje plutonija i obogaćivanje urana, što je samo korak od proizvodnje nuklearnog oružja.

Iran je tako počeo i s gradnjom nuklearnih postrojenja za procesuiranje nuklearnog goriva, to jest ekstrakciju plutonija. Tako uz činjenicu da Iran teži pribavljanju plutonija, još neki podaci govore u korist teze da Iran ne razmišlja isključivo o mirovnom korištenju nuklearne energije. Inspektori IAEA-e utvrdili su da Iran u tajnosti razvija napredni sustav za obogaćivanje urana te program za proizvodnju plutonija 210 koji se može koristiti kao neutronske inicijator za nuklearno oružje. Krajem rujna 2004. godine Iran je službeno objavio da je počeo s obogaćivanjem testne količine urana što je dovoljno za nekoliko nuklearnih bombi. Smatra se da je to sve radio uz pomoć Rusije s obzirom jer obje zemlje žele spriječiti hegemoniju Sjedinjenih Država u svijetu. U razdoblju od 1991. do 1995. godine rusko-iranski odnosi su se ubrzano razvijali. Rusija je Iranu prodavala oružje, ali i nuklearne reaktore i drugu industrijsku opremu.

U svibnju 2005. godine Europska unija je obećala ekonomsku pomoć Iranu ako se odrekne nuklearnog programa. Bivši gradonačelnik Teherana, a tadašnji predsjednik Irana Mahmud Ahmadinedžad izjavio je da ponudu Europske unije smatra šalom. Ahmadinedžad je u govoru za iranske studente izjavio kako Izrael „mora biti izbrisan s karte“, ali i da će svaka zemlja koja priznaje državu Izrael „gorjeti u vatri islamskog nacionalnog gnjeva“. Svojim izjavama Ahmadinedžad je pod veliki upitnik stavio deklariranu namjenu iranskog nuklearnog programa kao programa namijenjenog za mirovnu upotrebu nuklearne energije.

2006. godine Iran je objavio da posjeduje obogaćeni uran, a IAEA je potvrdila postojanje dovoljne količine heksafluorida za 20 nuklearnih bombi. Iran je također razvio program izrade balističkih projektila koji bi mogli dosegnuti Europu i Sjevernu Ameriku, ali je vjerojatnije da će biti upotrijebljeni za eventualnu upotrebu nuklearnog oružja kroz mrežu terorista. Ako Iran ne uspije izvesti svoje revolucionarne ideje konvencionalnim putem, strahuje se da bi mogao to učiniti na nekonvencionalan način, a dobro su poznate veze Irana s terorizmom. Teheran također otvoreno financira, obučava i naoružava Hezbollah, Hamas,

Palestinski islamski džihad i Narodni front za oslobođenje Palestine, a povezuje se i s Al-Qa'idom (Vrđuka, 2010: 48-52).

Izraelski program nuklearnog naoružavanja pokrenut je u jesen 1956. godine, kada je počela Sueska kriza, te su u tom vremenu bili u dobrim odnosima s Francuskom. Francuska je tajno ponudila Izraelu pomoć oko razvoja nuklearnog oružja i sljedeće godine su protekle u francuskoj pomoći oko izgradnje nuklearnog postrojenja. Prestankom Francuske pomoći i u nastojanju da što prije razvije nuklearni arsenal Izrael je intenzivno pokušavao uvjeriti Sjedinjene Države da mu isporuče zrakoplove koji bi mogli prenositi oružje. Sjedinjene Države su u konačnici prihvatile takvu odluku pod uvjetom da se program provodi u potpunoj tajnosti, bez nuklearnih testova, političkih izjava ili bilo kakvog drugog ukazivanja na postojanje nuklearnog oružja. Izrael se nije javno deklarirao kao nuklearna sila, ali činjenica da posjeduje nuklearno oružje više nije bila tajna. Sporazum o neproliferaciji nuklearnog oružja koji je otvoren za potpisivanje 1968. godine Izrael nikada nije potpisao, niti je javno obznanio da posjeduje oružje, no prihvaćen je kao nuklearna sila. Izrael raspolaže sofisticiranim nuklearnim arsenalom koji se sastoji od preko 200 nuklearnih bombi. Zbog odvrćanja od masivnog nuklearnog napada od strane neprijatelja Izrael je odlučan da zadrži nuklearno oružje (Vrđuka, 2010: 53-54).

Ono što zabrinjava današnji svijet je sukob na relaciji Iran-Izrael. Nekoć saveznice, zemlje koje su razmjenjivale oružje i naftu, proglašenjem islamske republike Iran se odsjekao od Izraela. Danas, tridesetak godina kasnije, Izrael prijeti bombardiranjem, dok ga Iran službeno niti ne priznaje kao suverenu državu.

Odnos ovih zemalja u prošlosti je bio sasvim drugačiji. Od 1948. do 1979. godine u doba vladavine šaha Reze Pahlavija, odnosi između Izraela i Irana bili su vrlo dobri. Izrael je u Teheranu imao veliku diplomatsku misiju, i uvezio u zamjenu za oružje tehnologiju i poljoprivredne proizvode. U Iranu je u to doba živjela i najveća židovska zajednica na Bliskom istoku, koja je brojala oko 50.000 članova. 1979. godine uspostavljanjem Islamske republike, Iran prekida sve službene odnose s Izraelom, zemljom koju ne priznaje. Izrael postaje „okupator Jeruzalema ili neprijatelj koji vrši genocid“ nad Palestincima. Dvije zemlje održavaju samo neslužbene gospodarske odnose. Pod utjecajem iranske revolucije, rađa se Islamski džihad, prva integristička palestinska organizacija koja je krenula u oružanu borbu i koja se zalagala za uništenje Države Izrael. Iran je postao najveći financijer Islamskog Džihada. Tijekom iransko-iračkog rata 1980-1988. godine, Izrael je Teheranu isporučio oko 1.500 raketa, prodaja je otkrivena u okviru afere oko američke prodaje oružja Iranu. 1982. godine Izrael vrši invaziju na Libanon, kako bi prestali napadi PLO-a iz te zemlje. Čuvari

iranske revolucije stvaraju libanonski šiitski Hezbolah, koji postaje glavni stup otpora protiv izraelske okupacije južnog Libanona. Krajem 1989. godine Washington otkriva da Izrael kupuje iransku naftu, za 36 milijuna dolara, transakcija čiji je cilj bio olakšati oslobađanje izraelskih vojnika i američkih taoca, koje su u Libanonu držale proiranske skupine. 1992. i 1994. godine Izrael optužuje Iran za dva atentata u Buenos Airesu: na izraelsko veleposlanstvo (22 poginulih, 200 ranjenih) te na Argentinsku židovsku zajednicu (85 poginulih, 300 ranjenih). Iran je također jedna od rijetkih zemalja koja odbija dogovore iz Osla između Izraela i PLO-a. Novi iranski predsjednik Mahmud Ahmadinedžad otvoreno poziva na to da se država Izrael „izbriše s karte svijeta“. On je u više navrata ponavljao izjave pune mržnje prema Izraelu i Židovima, ocjenjujući da je holokaust samo mit. Početkom 2012. godine Izrael prijeti Iranu bombardiranjem, dok Washington i američki saveznici pojačavaju sankcije protiv Irana. Sankcije su za sada ekonomske u cilju ostvarivanja dovoljno diplomatskog pritiska da država prestane obogaćivati uran. Jedna od sankcija je američka blokada financijskog prometa iranske središnje banke prema američkim bankama, koje mogu zamrznuti imovinu povezanu s iranskim vlastima, zatvarajući pritom pukotine kroz koje su iranski dužnosnici obavljali svoje transakcije usprkos prethodno uvedenim europskim sankcijama. Iz niza sankcija cilj američke vlade je prekinuti tokove novca od nafte prema Iranu, što bi za posljedicu imalo i nedostatak novca za financiranje nuklearnog programa. Ali novac se prema Iranu ne slijeva samo iz Europe i SAD-a, već i ostalih zemalja. Nakon svih ovih mjera iranski veleposlanik je odgovorio kako bi SAD pogriješile u slučaju napada na Iran jer su u dobroj poziciji da uzvrate napadima na Ameriku širom svijeta u znak odmazde, te bi napad na Iran bio za njih samoubojstvo. SAD napominju kako se sve može riješiti diplomatskim putem, no u slučaju nemogućnosti takvog rješenja Sjedinjene Države i Izrael ne isključuju vojni udar protiv Irana. S druge strane, Iran tvrdi kako je njegov nuklearni program isključivo miroljubiv i nije usmjeren na razvoj oružja kako sumnja Zapad. Također upozorava kako će njegov odgovor na bilo kakav udar biti "bolan", prijeteći napadom na Izrael i američke baze u Perzijskom zaljevu te zatvaranjem Hormušskog tjesnaca ključnog za transport nafte (Hina, 2012).

Komandant elitne iranske vojske Čuvari revolucije izjavio je kako bi Iran mogao izvesti preventivni napad ako se Izrael bude pripremao za napad na tu zemlju. Također je napomenuo kako će Iran smatrati da je svaki eventualni napad Izraela izveden uz blagoslov SAD te će odgovoriti napadom na američke baze u Bahreinu, Kataru i Afganistanu. Istaknuo je da Izrael ne može ni zamisliti kakav će biti njihov odgovor, da će pretrpjeti veliku štetu i da će to biti uvod u njegovo totalno uništenje. Smatra da će kad tad doći do rata između Irana i

Izraela, ali da se ne zna kad i gdje. To je bio prvi put da je jedan visoki iranski dužnosnik priznao da postoji vjerojatnost izbijanja rata između dva stara neprijatelja (Tanjug, 2012).

S pravom se govori kako pitanje Irana sve više pojačava zabrinutost SAD i Izraela u slučaju da Iran krene s proizvodnjom nuklearnog oružja. Već sad se može pričati o tome kako je pitanje Irana preraslo u pravi teroristički čin koji je svoj epilog dobio i ubojstvom iranskog znanstvenika u francuskim Alpama. Izrael je u svrhu samoobrane poduzeo akcije iz okvira institucionalizirane forme „državnog terorizma“, tzv. ciljano ubijanje (*targeted killing*) u okviru koje obavještajna služba Mosad diljem svijeta ubija iranske nuklearne znanstvenike. Optuženi agenti Mosada su dobili informacije kako je ubijeni muškarac izrađivao nuklearno oružje za Teheran. Iran se opravdava kako imaju sva sredstva za rad na bombi ali da ne žele biti nuklearna sila te da neće ići sa završnom fazom. Također osuđuju ubojstva iranskih nuklearnih znanstvenika i pritisak zapadnih zemalja, ocijenivši da se radi o znaku slabosti njihovih neprijatelja. Sve ovo pobudilo je kod Zapadnih zemalja strah od postojećeg arsenala nuklearnog, kemijskog i biološkog oružja te je rizik od zlouporabe oružja za masovno uništenje više no ikada prisutan⁹.

5.2. Sjeverna Koreja

Od nastanka Demokratske Narodne Republike Koreje 1948. godine, režim iz Pyongyanga imao je dva strateška cilja. Prvi je očuvanje uspostavljenog državnog uređenja, a drugi ponovno ujedinjenje Korejskog poluotoka pod kontrolom sjevernokorejskog vodstva. Sjevernu Koreju obilježava vladavina vojnog režima, a njegov centralni dio čine oružane snage te Korejska narodna armija koja predstavlja temeljni element za ostvarenje zacrtane nacionalne strategije. Uz značajne konvencionalne snage, Sjeverna Koreja ima razvijen program razvoja oružja za masovno uništenje te program razvoja balističkih projektila. Razlog Sjeverne Koreje za visokim militarizmom i pokretanjem program nuklearnog naoružavanja je vjerovanje da je suočena s velikom sigurnosnom prijetnjom od strane Sjedinjenih Država. Inicijativa za konstruiranje nuklearnog oružja pokrenuta je 1950. godine kao reakcija na nuklearnu prijetnju od strane Sjedinjenih Država. Razvijanje projekta dodatno je potaknuto saznanjem da Južna Koreja razvija samostalni nuklearni program.

Sve je započelo kao program posvećen proizvodnji nuklearne energije za mirovne potrebe. Sjevernoj Koreji u korist je išla činjenica da su u okviru hladnoratovskih zbivanja

---

⁹ Vesti online, (08.09.2012.) *Ubistvo u francuskim Alpama izvršio Mosad?* URL: <http://www.vesti-online.com/Vesti/Svet/252764/Ubistvo-u-francuskim-Alpama-izvrsio-Mosad> (25.01.2013.)

Moskva i Washington omogućavali svojim saveznicima širom svijeta razvoj nuklearne tehnologije za mirovne svrhe. Pyongyang je 1956. godine potpisao dva sporazuma s Moskvom o pružanju pomoći za istraživanje nuklearne energije. Prvi nuklearni reaktori tako su postali operativni sredinom šezdesetih godina 20. stoljeća. Tijekom osamdesetih godina naponi za stvaranjem nuklearnog arsenala su udvostručeni. U prosincu 1985. godine Sjeverna Koreja je potpisala Sporazum o neširenju nuklearnog oružja (Nuclear Non-Proliferation Treaty – NPT) jer je dobila ponudu Moskve da će dobiti četiri nuklearna reaktora ako se Sporazum potpiše. Međutim, reaktori nisu nikada dostavljeni (Vrđuka, 2010: 62-63).

U listopadu 2002. godine Amerikanci su optužili Sjevernu Koreju da aktivno razvija program izgradnje nuklearnog oružja. Nakon prvotnog negiranja po prvi puta su priznali da je to istina. Od tada se u nekoliko navrata spominjalo da Sjeverna Koreja, ili ima program razvoja nuklearnog oružja, ili posjeduje samo oružje. Prvim nuklearnim testom u listopadu 2006. godine potvrdila je sumnje da posjeduje nuklearno oružje. Tako je u svibnju 2009. godine provela drugi nuklearni test. Sjeverna Koreja je stvorila izolirano područje u kojem se provodilo istraživanje, razvoj i proizvodnja nuklearnog oružja kao i druge zemlje koje su razvijale nuklearne snage.

Sjeverno Korejski nuklearni program je služio Pjongjangu dobro u nekoliko aspekata. Prvo, korištenje asimetrične prijetnje je služilo kako bi odvratio kombiniranu konvencionalnu vojnu prijetnju koju predstavljaju SAD-a i Južna Koreja, ostavljajući prostor za opstanak sjevernokorejskog režima. Drugo, sjeverno Korejsko vodstvo koristiti svoje nuklearne i raketne programe kao simbol snage za potrebe političke legitimacije i jačanje političke kontrole. Treće, nuklearni program se pokazao uspješnim u pregovaranju za gospodarske resurse kako bi se osigurao sjevernokorejski politički opstanak. Četvrto, nuklearno pitanje odvratio je diplomatski program internacionalne suradnje od budućnosti Korejskog poluotoka i prema nuklearnom pitanju, pruživši vodstvu Sjeverne Koreje pitanje ovlaštenja kojim oni mogu rukovati kako bi iskoristili odgovarajuće sigurnosne nedoumice ključnih vlasnika udjela zainteresiranih za stabilnost i sigurnost poluotoka. Kao rezultat toga, Sjeverno Korejsko nuklearno pitanje je simptom koji je do sada sprječavao sve strane da se bave temeljnim problemom budućnosti sjevernokorejskog režim koji je zastario te je neodrživ (Snyder, 2010).

Nameće se i pitanje ustrajanosti Sjeverne Koreje na razvoju nuklearnog programa. No ako se uzme u obzir pouka iz američke invazije na Irak te da je posjedovanje nuklearnog oružja jedini način odvratanja od napada nije ni čudno zašto se Korejci trude razviti pogon. Također se žele riješiti ovisnosti Ruske Federacije i Kine. U prošlosti su se oslanjali na pomoć

iz Moskve i Pekinga no nisu se pokazali kao pouzdani partneri, te su poželjeli krenuti svojim putem stvaranjem nuklearnog oružja.

Ne može se u potpunosti isključiti mogućnost preventivnog udara, no zbog male količine nuklearnog materijala i velike vjerojatnosti da bi moglo doći do masivne odmazde od strane Sjedinjenih Država, ovakvo oružje koristilo bi se za obranu, odvracanje od napada ili kao sredstvo za postizanje bolje pozicije u pregovorima. Mete sjevernokorejskog nuklearnog oružja se ne mogu sa sigurnošću definirati, pa nije sigurno cilja li se Japan, Južna Koreja ili neka druga zemlja. No za pretpostaviti je da bi se upotrijebilo protiv velikih gradova, slično kada su SAD bacile bombe na Hirošimu i Nagasaki.

Sjeverna Koreja ima program za razvoj balističkih projektila, program je od trenutka pokretanja prije četiri desetljeća do danas, polučio značajne rezultate. Procjenjuje se da Sjeverna Koreja trenutno posjeduje 600 – 800 balističkih projektila kratkog i srednjeg dometa. Vrđuka (2010) napominje kako bi ti projektili mogli nositi sofisticirane nuklearne bojeve glave, ali zbog spornog testiranja upitno je da li se Pyongyang pomakao od rudimentarne konstrukcije nuklearnog oružja. Sigurno je da će Sjeverna Koreja nastaviti sa svojim nuklearnim programom. Samo u slučaju kada bi se mogli osjećali sigurnim, odnosno da im ne prijete nikakva neposredna opasnost od oružanog napada bili bi u stanju odreći se daljnjeg razvoja. To prije svega znači povlačenje američkih snaga s korejskog poluotoka. No SAD nemaju namjeru povući se jer jedino tako mogu spriječiti daljnju proliferaciju oružja za masovno uništenje iz Sjeverne Koreje. U slučaju da oružje dođe u ruke terorista uz saveznike u regiji SAD čuvaju i saveznike u drugim regijama ali i svoj teritorij. U slučaju povlačenja neke zemlje bi vjerojatno razvile vlastito nuklearno oružje da odvrte eventualne napade Sjeverne Koreje što bi vodilo kompliciranju dovoljno složenih odnosa u regiji.

Sjeverna Koreja je tako nedavno doživjela i svoj veliki trijumf, unatoč protivljenju Zapada, Rusije i Kine, uspješno su lansirali u orbitu postavljen satelit i odlučila je još jednom pokazati kako je spremna sama donositi svoje odluke. Unatoč činjenici kako se radilo o lansiranju satelita, nešto na što bi svaka suverena zemlja trebala imati pravo ako dosegne taj stupanj tehnološkog napretka, osude sa Zapada nisu izostale. Ističe se kako je lansiranje satelita samo paravan te kako je Sjeverna Koreja ovime zapravo testirala svoje dalekometne rakete (Roša, 2012).

Iako su Sjevernoj Koreji rezolucijama UN-a i nametanjem sankcija zabranjeni nuklearni pokusi i uvoz nuklearne tehnologije ona ne odustaje od svojih nauma. Tako je krajem 2012. godine Sjeverna Koreja izvela 3. nuklearni test za kojeg mnogi stručnjaci tvrde da je sofisticiraniji i snažniji od prethodnih. Pjongjang tvrdi da je raketa dugog dometa

lansirana kako bi postavila meteorološki satelit u orbitu. Lansiranje su osudili SAD, Japan, Južna Koreja i Rusija jer su njime prekršene rezolucije UN-a koje Sjevernoj Koreji zabranjuju razvoj raketne i nuklearne tehnologije. Najave za nova lansiranja raketa dugog dometa i nuklearne testove koji će za cilj imati Sjedinjene Države, pojačavši svoje prijetnje zemlji koju naziva "zakletim neprijateljem" Sjeverna Koreja je najavljivala već neko vrijeme, no mnogi su prijetnje shvatili kao uobičajenu retoriku kojom se služi Pjongjang. Zapad i saveznici optužuju Pjongjang da ima nekoliko nuklearnih bombi i da izvodi atomske pokuse kako bi razvila raketno nuklearno oružje¹⁰.

Na ovakve poteze Sjeverne Koreje odgovorili su i Japanci ali i Južna Koreja. Japan je na svojim otocima rasporedio protuzračne projekte, a Južna Koreja je testirala raketu dugog dometa. Tako se situacija u Aziji dodatno zakomplicirala. Japan također radi na promijeni ustava kako bi se mogao ponovno naoružavati što mu je bilo zabranjeno nakon Drugog svjetskog rata. U suvremenom svijetu politički i vojni odnosi strahovito se mijenjaju, brže no ikada te se rađaju nove moćne ekonomije i vojne sile pa ne bi bilo za čuditi da neke sustignu i prestignu SAD. U tom slučaju Južna Koreja bi ostala bez američke zaštite. Sjevernoj Koreji se unatoč svim zabranama i upozorenjima ne može stati na kraj te ona i dalje gradi atomske bombe i rakete, dok će Južna Koreja biti prisiljena uspostaviti atomsku ravnotežu na korejskom poluotoku. Smatraju da samo strah od odmazde može spriječiti Pjongjang od daljnjeg naoružanja, te ako se žele efikasno zaštititi Južna Koreja mora proizvesti vlastito oružje kako bi bili spremni odgovoriti na svaku provokaciju i napad što do sada nisu mogli (Pleše, 2013).

U svakom slučaju, ova situacija je veliki izazov za sve lidere u Aziji, ali i cijeli svijet. Pitanje Sjeverne Koreje i SAD iz dana u dan se zaoštrava, jer ako su se usudili lansirati raketu i prijete novim lansiranjem na jednu od vodećih sila, tko garantira da je više itko siguran? Postavlja se i pitanje dvostrukih mjerila – zašto se za Indiju, Francusku ili SAD ne kaže da su "testirale dalekometne rakete" već to nazivaju lansiranjem satelita?

5.3. Japan (Tokio)

Japan je s 55 nuklearnih reaktora treća država svijeta po proizvodnji nuklearne energije, iza SAD-a i Francuske, a ispred Rusije i Južne Koreje. No ako se uzme u obzir njegova prošlost, kada su na njega bačene prve nuklearne bombe od strane SAD nije ni čudno

---

¹⁰ (27.02.2013.) *Sjeverna Koreja tvrdi kako može nuklearnim oružjem gađati SAD.* URL: <http://www.advance.hr/vijesti/sjeverna-koreja-tvrdi-kako-moze-nuklearnim-oruzjem-gadati-sad/> (01.03.2013)

što želi biti među nuklearnim silama. Pa ne čudi ni njegovo usavršavanje u nuklearnom oružju.

Napadi s velikim brojem žrtava, u kojima sudjeluje jedan ili dva napadača, s rasnim, ideološkim motivima, pogodili su mnoge zemlje svijeta. Tako se i Japan opet našao na meti. Prvi put poslije Drugog svjetskog rata od strane terorističke organizacije Aum Shinrikyo upotrijebljeno je oružje za masovno uništenje.

Napad se dogodio od strane terorističke organizacije Aum Shinrikyo, čije je osnivač Shoko Asahara koji je sektu koja spaja elemente budističkih i hinduističkih vjerovanja te apokaliptične vizije osnovao još davne 1984. godine. Postavio je svoja pravila i razvio doktrinu grupe utemeljenu na Nostradamusovim pisanjima. Sebe je vidio kao religioznog vođu koji je bio poslan da spasi svijet, preuzme sve grijehе svijeta i koji je znao najvišu istinu koja je neophodna da se to i postigne te da svojim sljedbenicima pruži duhovnu snagu i makne s njih grijehе i loša djela. Oslovljavao se kao „Krist“ i „Janje Božje“, želio je obnoviti japansko društvo i formirati čisto i sveto društveno uređenje. Također je predvidio i svjetski rat koji će se dogoditi kao nužnost koja će voditi pročišćenu društva. Prema njemu svijet treba biti uništen da bi se mogao obnoviti. Sljedbenici pokreta su vjerovali da će kraj svijeta doći sa završetkom dvadesetog stoljeća te da će samo milosrdna, božanska rasa preživjeti.

Sekta je imala više od 40 000 članova, većinom u Japanu i Rusiji. Sljedbenike je imala iz redova visoko obrazovanih profesionalaca iz područja medicine, informatike, strojarstva i drugih znanosti. Procjenjuje se da je ova skupina na vrhuncu moći posjedovala financijska sredstava u iznosu od 1,5 milijarde US\$. Ista su se prikupljala kroz donacije, "desetine" (deset posto primanja) od članova, prodajom religijskog materijala, provedbom seminara i tečajeva koji su se plaćali i po desetke tisuća US\$. Portfelj su diverzificirali vođenjem lanca restorana u Tokiju i tvornice koja je proizvodila i sastavljala računala. Također su se bavili proizvodnjom opojne droge u čemu su imali potporu japanske mafije. Aum je razvio sistem ucjenjivanja gradskih otaca tako da je prijetio kako će osnovati podružnicu ili religijsku školu u gradu, ako im se ne plati da to ne učine. S takvom financijskom podlogom značajno se investiralo u naprednu tehnologiju i suvremene laboratorije. Ashara i njegovi bliski suradnici planirali su obranu od predstojećeg kraja svijeta kreirajući arsenal oružja koji bi im omogućio da prežive i postanu najmoćnija grupa na postapokaliptičnom svijetu. Tako su eksperimentirali s toksinima, antraksom, kolerom, Ebola virusom. Nakon neuspjelih kandidatura za parlamentarne izbore vodstvo sekte se radikaliziralo (Olson, 1999: 514-515).

Svoje prve napade imali su još 1990. i 1993. godine kada su bacili antraks, no samo je izazvan neugodan miris, te nije zabilježen niti jedan smrtni slučaj. Grupa je 27. lipnja 1994.

godine pustila smrtonosni nervni plin sarin u stambenoj četvrti grada Matsumoto u okrugu Nagano što je dovelo do smrti sedam osoba i teškog ozljeđivanja još četiri osobe, dok je sarinu bilo izloženo 600 osoba. Svrha napada je bio pokušaj ubojstva tri suca koji su bili uključeni u tužbe protiv Auma zbog raspolaganja nekretninama. Svi oni su živjeli u neposrednoj blizini mjesta gdje je plin pušten.

Sljedeći napad dogodio se 20. svibnja 1995. godine i bio je uspješan za razliku od prethodnih te je kod mnogih izazvao uzbunu i opasnost od terorizma i oružja za masovno uništenje. Grupa je u pet usklađenih napada ispustila ponovno nervni otrov sarin u japanskoj podzemnoj željeznici u Tokiju na nekoliko linija. Nosili su po dvije ili tri vrećice sarina sa sobom te gotovo u istom trenutku ispustili ih i razbili te sišli na stanici gdje je svakog od njih čekao vozač. U najprometnijem dijelu dana plin je ispušten, a posljedicu su bile katastrofalne: 13 osoba je umrlo, preko 50 ozlijeđeno, oko tisuću ih je zbog otrovanja imalo problema s vidom, dok je više od 5.000 ljudi imalo drugih manjih zdravstvenih problema. Simptomi koje su ljudi zadobili su bili krvarenja iz nosa i usta, otežano disanje, osjetljivost na svjetlo, pjena na usta, gubitak svijesti, vida i pamćenja, mučnine, paraliza. Neki koji su preživjeli dugo su se borili s ovim problemima ali i s poremećajima spavanja, noćnih mora i posttraumatskim stresnim poremećajima. Napadom je grupa htjela srušiti vladu, a Ashara bi postavio sebe za cara Japana (Olson, 1999: 515).

Nakon napada 200 ključnih osoba organizacije je uhićeno dok neki još čekaju suđenje, osmero ih je uključujući i osnivača dobilo smrtne kazne. Najbrojniji ruski ogranak je prestao postojati nakon pravnih poteza vlade i zamrzavanja financijskih sredstava. Grupa Aum Shinrikyo je bankrotirala 1996. godine, međutim nastavila je djelovati u Japanu pod zaštitom religijskih prava i dalje se financira iz donacija i prihoda uspješne kompjuterske tvrtke. Nakon restrukturiranja, grupa je 2000. godine promijenila ime u "Aleph" (prvo slovo hebrejske abecede), no u mnogo manjem opsegu. Odrekli su se radikalnih doktrinarnih smjernica i ispričali se žrtvama terorističkih napada.

Može se reći kako je napada sarinom na Tokio bio jedan od ozbiljnijih terorističkih napada u modernoj povijesti. Napad je stvorio velike poremećaje i strah u društvu koje je do tada bilo percipirano kao gotovo bez kriminala.

Zaključak

S ciljem da dublje prodremo u problematiku nuklearnog terorizma i društvenih posljedica koje izaziva prelaskom u sekuritizirano područje odlučili smo se metodom case study istražiti tri slučaja uporabe oružja za masovno uništenje: sukob Irana i Izraela, nuklearnu Sjevernu Koreju te apokaliptične ideje japanske skupine Aum Shinrikyo. Proučili smo njihov razvoj nuklearnog oružja od samih početaka pa do upotrebe oružja. Sva tri slučaja upotrebe oružja za masovno uništenje dala su do znanja kako više nije toliko problem doći u posjed oružju za masovno uništenje, ali i da se nitko neće libiti da ga upotrijebi u svrhu samoobrane.

Sve navedeno u radu govori u prilog pretpostavci kako nuklearni terorizam predstavlja najveći strah danas. Rizik koji proizlazi usmjerava ponašanje država i oblikuje društvo, povećava strah građana i umanjuje njihovo povjerenje prema državi koja bi trebala čuvati njihovu sigurnost. S druge strane, država iskorištava taj strah u svrhu pooštavanja kontrole nad građanima i širenja svog geostrateškog utjecaja. Granica između protuterorističkog i terorističkog djelovanja je zamagljena jer i jedni i drugi nasiljem pokušavaju nametnuti svoju volju suprotstavljenoj strani. Ovo govori u prilog pomalo drastičnoj ali indikativnoj tezi da onaj tko se bori protiv terorizma kroz neko vrijeme i sam poprima značajke terorističkog djelovanja.

Sigurnost kao temeljna jedinica opstanka, djelovanja i razvoja čovjeka, države i društva prelazi u stanje sekuritizacije gdje se kroz govorni čin javlja kao egzistencijalna prijetnja. Posljedice sekuritizacije se ogledaju u državnom terorizmu koji podrazumijeva strategiju „teroriziranja terorizma“ ali i terorističke akcije pod sponzorstvom država. Manifestira se u različitim oblicima; od prisilnog nestajanja osoba, ubojstava, tortura i korištenja oružja za masovno uništenje pri čemu stradava i ekosustav što izaziva lančane reakcije na socijalnom i ekonomskom planu.

Kao motive za izvršenje nuklearnog terorizma možemo navesti odmazdu, apokaliptične ideje i senzibiliranje javnosti. Neki od navedenih motiva su vjerojatniji od drugih. Ono što je vrlo bitno u procjeni trenutnog rizika od nuklearnog terorizma je da su do sada odmazda i apokaliptične ideje bile jedini motivi koji su prepoznati u retorici terorističkih grupa, a tu se misli na Al-Qa'idu i Aum Shinrikyo koje ili više ne predstavljaju opasnost ili će ju s vremenom prestati predstavljati. Teroristička organizacija Aum Shinrikyo je poklekla pred pravosudnim sustavom Japana te se u konačnici odrekla radikalnih ciljeva i ispričala stradalima u napadima koje su proveli, a Al-Qa'ida nikada nije dobila širu potporu islamskog

svijeta zbog stroge panislamističke ideologije i politike. No s obzirom na ono što bi teroristi mogli izgubiti ako upotrijebe nuklearno oružje, racionalni bi izbor bio odabir drugih sredstava čijom upotrebom bi odnos izgubljenog i dobivenog bio povoljniji. Racionalni izbor pretpostavlja da se teroristi neće željeti suočiti s posljedicama svojih akcija, prvenstveno smrću.

Iako postoji cijeli niz mjera koje se poduzimaju u cilju sprječavanja proliferacije i upotrebe nuklearnog oružja, zauzeto je jedinstveno stajalište da se naglasak treba staviti na sprječavanje nezakonitog pribavljanja ili ustupanja nuklearnog oružja. Vijeće sigurnosti Ujedinjenih naroda 2004. godine usvojilo je Rezoluciju 1540 kao prvi međunarodni instrument koji se na cjelovit i obuhvatan način bavi naoružanjem za masovno uništavanje, načinima njegova isporučivanja i s njim povezanim materijalima. Cilj je sprječavanje i odvracanje nedržavnih čimbenika da pristupe takvom naoružanju. Oružje za masovno uništenje je postalo institucionalni problem međunarodne sigurnosti, ali i obveza država, odbora UN-u i zemalja trećeg svijeta.

Provodi se niz aktivnosti s ciljem smanjenja broja lokacija na kojima se nalazi nuklearni materijal pogodan za konstruiranje nuklearnog oružja. Međutim, još uvijek postoji velika količina nuklearnog materijala razmještena na lokacijama širom svijeta koje ne zadovoljavaju minimalne sigurnosne standarde. Ubrzani razvoj u području nano-tehnologije vrlo brzo će utjecati na promjene u tehnologiji proizvodnje oružja. Za očekivati je da će ta i slične tehnologije vrlo brzo nakon pojave na tržištu doći i u ruke terorista jer ne postoje mehanizmi međunarodne kontrole u tom području. Možda teroristi u takvom oružju nađu supstitut za oružje masovnog uništenja kakvo danas poznajemo.

Literatura

- Abrahms, Max (2008.) What Terrorist Really Want: Terrorist Motives and Counterterrorism Strategy, *International Security*, 32 (4): 78-105.
- Anderson, P. (2012). *Bioterrorism: Toxins as Weapons*. Journal of Pharmacy Practice, 25(2) 121-129, SAGE. URL: <http://jpp.sagepub.com/content/25/2/121> (19.04.2013.)
- Balzacq, T. (2010) Constructivism and securitization studies. U: Dunn Cavelty, M.; i Mauer, V. *The Routledge Handbook of Security Studies*. London and New York: Routledge.
- Beck, U. (2001). *Rizično društvo. U susret novoj moderni*. Beograd: Filip Višnjić.
- Beck, U. (2011). *Svetsko rizično društvo. U potrazi za izgubljenom sigurnošću*. Novi Sad: Akademska knjiga.
- Beck, U. (2002). *The Terrorist Treat. World Risk Society Revisited*. Theory, Culture & Society, 19(4): 39-55.
- Bilandžić, M. i Grubić A. (2012). *Samoubilački terorizam: strateške i socijetalne dimenzije*. Polemos, 15 (2): 53-80.
- Bilandžić, M. (2012). *Prema strategiji „nacionalne“ sigurnosti Europske unije? – Analiza strategije unutarnje sigurnosti Europske unije*. Polic. sigur., Zagreb, broj 1, str. 49-69.
- Bilandžić, M. (2010). *Sjeme zla: elementi sociologije terorizma*. Zagreb: Plejada i Synopsis.
- Blix, H. (2004). *Razoružanje Iraka: istina i obmana*. Zagreb: Znanje.
- Bokan, S. (2003). Biološko i toksinsko oružje. Medix, 9(51):30-34.
- Bokan, S. (2003). *Terorizam i biološko i toksinsko oružje*. Arhiv za higijenu rada i toksikologiju. 54, 1 ; str. 29-43.
- Bokan, S. & Čižmek, A. (2004). *Oružja za masovno uništavanje*. Pučko otvoreno učilište.
- Buzan, B. (1991). *People, State and Fear: An agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*. London: Harvester Wheatsheaf.
- Buzan, B.; Waever, O. (1997) *Slippery? Contradictory? Sociologically untenable? The Copenhagen School replies*. Review of International Studies 23, 2: 241-50.
- Buzan, B.; Waever, O. i de Wilde, J. (1998). *Securit: A new framework for analysis*. Lynne Rienner Publishers, Boulder.
- Cifrić, I. (2012). *Leksikon Socijalne Ekologije*. Zagreb: Školska knjiga.
- Cifrić, I. (1992). *Rat i ōikocid*. Socijalna ekologija, 1(2):143-158.
- Chaliand, Gerard; Blin, Arnaud (2007). *The History of Al Qa'ida from Antiquity to Al Qaeda*. California: University of California Press.

- Collins, A. (ur.) (2005). *Suvremene sigurnosne studije*. Zagreb: Centar za međunarodne i sigurnosne studije Fakulteta političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu i Politička kultura.
- Cvjetković, B. (2002). *Terorizam – sredstva i posljedice*. Split: Kupola, laus.
- Čaldarović, O. (2012). *Prema društvu uspješno reguliranog rizika?*. Zagreb: Biblioteka razvoj i okoliš.
- Derenčinović, D. (2005). *Ogledi o terorizmu i antiterorizmu*. Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Dunn Cavelty, M.; i Mauer, V. (2010). *The Routledge Handbook of Security Studies*. Routledge, London and New York.
- Durkheim, E. (1951). *Suicide: a study in sociology*. Glencoe, Illinois: The Free Press.
- Dwernychuk, L. Wayne (2002). Conclusion. *Long-Term Consequences of the Vietnam War Ecosystems*. Report to the Environmental Conference on Cambodia, Laos, Vietnam held in Stockholm 26-28 July 2002. URL: <http://www.nnn.se/environ/ecology.pdf> (07.03.2013.)
- Felštinski, J.; Litvinenko, A. (2007). *Sakaćenje Rusije: Teroristička djela, otmice i naručena ubojstva u organizaciji Savezne sigurnosne službe Ruske Federacije*. Zagreb: Znanje.
- Fitzpatrick, M. (2010) Iran's nuclear challenge. U: Dunn Cavelty, M.; i Mauer, V. *The Routledge Handbook of Security Studies*. London and New York: Routledge.
- Furedi, F. (2009). *Poziv na teror. Rastuće carstvo nepoznatog*. Zagreb: Naklada Ljevak.
- Fukuyama, F. (1994). *Kraj povijesti i posljednji čovjek*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Gerges, A. F. (2011.) *The Rise and Fall of Al Qa'ida*, New York: Oxford University Press.
- Hoffman, Bruce (2006.) *Inside Terrorism*. New York: Columbia University Press.
- Javorović, B. (1997). *Terorizam, Policija i sigurost*. GODINA 6, Broj 1-2, Zagreb: Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske.
- Kalinić, P. (2003). *Teror i terorizam*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
- Kellman, B. (2010) Emerging dangers of biological weapons. U: Dunn Cavelty, M.; i Mauer, V. *The Routledge Handbook of Security Studies*. London and New York: Routledge.
- Lang, B. Thi (2002). *Coastal Ecology. Long-Term Consequences of the Vietnam War Ecosystems*. Report to the Environmental Conference on Cambodia, Laos, Vietnam held in Stockholm 26-28 July 2002. URL: <http://www.nnn.se/environ/ecology.pdf> (07.03.2013.)
- Martinović, M. (2012) *Kemijsko oružje i kemijsko ratovanje*. Magazin za vojnu povijest, travanj, br13, str. 68-71.
- Martinović, M. (2012) *Biološko oružje danas ima 15 zemalja*. Magazin za vojnu povijest, svibanj, br14, str. 62-65.

Martinović, M. (2012) *Nuklearno naoružanje u osam zemalja*. Magazin za vojnu povijest, lipanj, br15, str. 68-71.

Međunarodna konvencija o suzbijanju djela nuklearnog terorizma, Narodne novine – Međunarodni ugovori br. 4/07

Milardović, A. *Svjetsko društvo rizika kao noćna mora globalizacije*. Zagreb: Hrvatski studiji, sociologija politike.

Mythen, G, i Walklate, S. (2008). *Terrorism, Risk and International Security: The Perils of Asking 'What If?'*. *Security Dialogue*, vol. 39, no. 2–3, SAGE.

Mutimer, D. (2010) Critical security studies. U: Dunn Cavelty, M.; i Mauer, V. *The Routledge Handbook of Security Studies*. London and New York: Routledge.

Nacionalna strategija za suzbijanje i prevenciju terorizma, NN139/2008.

Natural Resources Defense Council – NRDC (2008.) „Nuclear Notebook: Global nuclear stockpiles, 1945 - 2006.“ *Bulletin of the Atomic Scientists* 62 (4): 64-66.

Novičić, Ž. (2005). *Nuklearno oružje u međunarodnoj politici*, 10 (4): 505-528.

Olson, K. B., (1999). *Aum Shinrikyo: Once and Future Threat?* Clifton Rd, Atlanta, Emerging Infectious Diseases, 5 (4).

Orehovec, Z. (2000). *Oružje za masovno uništavanje : nuklearno-kemijsko-biološko i toksinsko oružje: preventiva i zaštita*. Zagreb: Ministarstvo obrane Republike Hrvatske, Uprava za nakladništvo.

Pape, A. R. (2003). The Strategic Logic of Suicide Terrorism, *American Political Science Review*, 97 (3): 1-19.

Pape, A. R.; Feldman, K. J. (2010) *Cutting the Fuse: The Explosion of Global Suicide Terrorism and How to Stop It*, Chicago and London: The University of Chicago Press.

Pleše, M. (17.veljače 2013.) „Ne smijemo si dopustiti da nas Sjeverna Koreja pretekne! Moramo sagraditi svoju nuklearnu bombu!“, Jutarnji list

Primorac, I. (2002.) *Državni terorizam i protuterorizam*, Politička misao, XXXIX (3):60-74.;

Primorac, I. (2004.) “Državni terorizam”, u: Coady, Tony; O’Keefe, Michael (2004.)(priredili) *Terorizam i pravednost: Moralni argumenti u opasnom svijetu*, Zagreb: KruZak.

Quy, V. (2002). Inland Animal Ecology. *Long-Term Consequences of the Vietnam War Ecosystems*. Report to the Environmental Conference on Cambodia, Laos, Vietnam held in Stockholm 26-28 July 2002. URL: <http://www.nnn.se/environ/ecology.pdf> (07.03.2013.)

Randall, F. (1995). *Forsberg Nonproliferation primer : preventing the spread of nuclear, chemical, and biological weapons*. Cambridge, Mas. ; London : The MIT Press.

- Ranković, M. (2005). *Savremeni/globalni terorizam: Sociološki pristup*. Pregledni nauci članak, Sociologija, 46(4).
- Sandler, T.; Arce, G. M. D. (2003.) Terrorism & Game Theory, *Simulation Gaming*, 34 (3): 319-337.
- Shear, M. D. (2010.) „Obama, Medvedev sign treaty to reduce nuclear weapons“ Washington Post.
- Snyder, S. (2010) The Korean peninsula: on the brink? U: Dunn Cavelty, M.; i Mauer, V. *The Routledge Handbook of Security Studies*. London and New York: Routledge.
- Spencer, A. (2006.) *Questioning the Concept of 'New Terrorism'*, Peace Conflict and Development, Issue 8, str: 1-33. URL: <http://www.peacestudiesjournal.org.uk/>
- Stanić, S.; Kutleša, A. (2008). *Rat i okoliš*. Polemos, Sv. 11, broj 1 (21), Zagreb.
- Stepanova, E. (2008) *Terrorism in Asymmetrical Conflict: Ideological and Structural Aspects*. New York: Oxford University Press.
- Supek, R. (1978). *Ova jedina zemlja: idemo li u katastrofu ili u Treću revoluciju*. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber.
- Tatalović, S.; Bilandžić, M. (2005). *Osnove nacionalne sigurnosti*. Zagreb: Ministarstvo unutarnjih poslova.
- Taylor, M i Horgan, J. (2003). *Terorizam u budućnosti*. Zagreb: Golden marketing.
- Tosini, D. (2009.) A Sociological Understanding of Suicide Attacks, *Theory, Culture and Society*, 26 (4): 67-96.
- Vilko, K. (2004). *Utjecaj proliferacije oružja za masovno uništavanje (WMD) na sigurnost Europske Unije : magistarski rad*. Impresum Zagreb.
- Vučemilović, A. (2003). *Štetne posljedice (nokse) u suvremenom ratovanju*. 93 ,4 (909): 20-25.
- Vučemilović, A. (2010). *Toksikološke posljedice oružja za masovno uništavanje i noksa u suvremenom ratovanju i terorizmu*. Zagreb: Ministarstvo obrane Republike Hrvatske, Institut za istraživanje i razvoj obrambenih sustava, str: 247-256
- Vukadinović, R. (1985). *Nuklearne strategije supersila*. Zagreb: A. Cesarec.
- Vukadinović, R. (2006). *Nuklearne strategije i međunarodni odnosi*. Zagreb: Politička kultura, nakladno-istraživački zavod.
- Vrđuka, A. (2010). *Nuklearno oružje i suvremeni terorizam: doktorska disertacija*. Zagreb
- Vrđuka, A. (2011). *Sigurnost formacijskog nuklearnog oružja*. Polemos, 14 (1): 33-52.

Wirtz, J. J. (2010) Weapons of mass destruction and the proliferation challenge. U: Dunn Cavelty, M.; i Mauer, V. *The Routledge Handbook of Security Studies*. London and New York: Routledge.

Westing, H. A. (2002.) Assault on the Environment. *Long-Term Consequences of the Vietnam War Ecosystems*. Report to the Environmental Conference on Cambodia, Laos, Vietnam held in Stockholm 26-28 July 2002. URL: <http://www.nnn.se/environ/health.pdf> (07.03.2013.)

Wilkinson, P. (2002). *Terorizam protiv demokracije: odgovor liberalne države*. Zagreb: Golden marketing.

Wohlforth, W. C. (2010) Realism and security studies. U: Dunn Cavelty, M.; i Mauer, V. *The Routledge Handbook of Security Studies*. London and New York: Routledge.

Wolfers, A. (1952). National security as an ambiguous symbol. *Political Science Quarterly*, 67(4).

Internetske stranice

(27.02.2012.) *Sjeverna Koreja tvrdi kako može nuklearnim oružjem gađati SAD*. URL: <http://www.advance.hr/vijesti/sjeverna-koreja-tvrdi-kako-moze-nuklearnim-oruzjem-gadati-sad/> (01.03.2013.)

Hina (20.02.2012.) *Povijest sukoba: Kako je 'pukla ljubav'Irana i Izraela*. URL: <http://www.dnevno.hr/vijesti/svijet/48402-povijest-sukoba-kako-je-pukla-ljubav-irana-i-izraela.html> (28.02.2013.)

(16.02.2012.) *Tko je opasniji, Iran ili Sjeverna Koreja?* URL: http://www.tportal.hr/vijesti/svijet/243402/Tko-je-opasniji-Iran-ili-Sjeverna-Koreja.html#.UTdU_Za2XCI (16.02.2013.)

Vesti online (08.09.2012.) *Ubistvo u francuskim Alpama izvršio Mosad?* URL: <http://www.vesti-online.com/Vesti/Svet/252764/Ubistvo-u-francuskim-Alpama-izvršio-Mosad> (25.01.2013.)

Roša, A (12.12.2012.) *Veliki trijumf Sjeverne Koreje- unatoč protivljenju Zapada, Rusije i Kine, lansiran i uspješno u orbitu postavljen satelit*. URL: <http://www.advance.hr/vijesti/veliki-trijumf-sjeverne-koreje-unatoc-protivljenju-zapada-rusije-i-kine-lansiran-i-uspjesno-u-orbitu-postavljen-satelit/> (01.03.2013.)

Tanjug (23.11.2012.) *Sukob Irana i Izraela uvod u Treći svetski rat*. URL: <http://www.novosti.rs/vesti/planeta.299.html:398188-Sukob-Irana-i-Izraela-uvod-u-Treci-svetski-rat> (28.02.2013.)

Summary

Weapons of mass destruction are those weapons which destroy large cities and cause major human losses. They have been present throughout the history of human civilization. They are the best example of using civilizational technological accomplishments for harmful purposes and against human civilization. Although their use was banned by many international conventions and declarations, the threats and risks did not diminish.

Safety is the key precondition of survival, activity and progress of man, country and society. It is one of the basic life functions and social needs and it represents the need for preserving the values and states which are considered of vital importance. On the other side, securitization is seen as an extreme version of politicization, i.e. a question which is above politics and its settled procedures and rules of resolution. But the threat which terrorism causes today, progressively diminishes the safety of all. Instead of further human progress, the progress of terrorism followed with a perspective of a new form of the so-called "asymmetrical war"(use of nuclear, chemical or biological weapons, demolition of refineries and industrial centers and the rest).

Thus have been demonstrated in the paper the recent cases of use of weapons of mass destruction by terrorist organizations, but also by countries: the question of Iranian and North Korean nuclear programs/weapons and the Sarin gas attack on the Tokyo subway.

Key words: terrorism, security, securitization, weapons of mass destruction(NBC weapons), Iran, North Korea, Japan, USA